

Monografieën van de Heemkundige Kring

“HET LAND VAN NEVELE”

II

Confrontaties met Virginia Loveling

Monografieën van de Heemkundige Kring

“HET LAND VAN NEVELE”

II

Confrontaties met Virginie Loveling

—1974—

Uitgegeven door J. Luyssaert

De Heemkundige Kring HET LAND VAN NEVELE heeft als werkgebied de gemeenten Bachte-Maria-Lerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Merendree, Nevele, Poeke, Poesele, St.-Martens-Lerne, Vinkt, Vosselare en Zeveren(Deinze).

De vereniging streeft ernaar de studie van ons heem te bevorderen, de resultaten ervan te publiceren en actief bij te dragen tot de bescherming en het beheer van ons leefmilieu. Daartoe organiseert zij geregeld voordrachten, dia- en filmvoorstellingen, tentoonstellingen, uitstappen en wandelingen. Alle leden worden op die manifestaties uitgenodigd en kunnen er gratis aan deelnemen.

Naast occasionele *monografieën* verspreidt HET LAND VAN NEVELE onder zijn leden viermaal per jaar een *Berichtenblad*.

Dagelijks bestuur : A. BAUWENS, I. BUYSSE, G. DE ROO, D. DHOOGHE, A. JANSSENS, R. LEENKNECHT, M. LOOTENS, J. LUYSSAERT (voorzitter en redactiesecretaris a.i.), A. MARTENS, F. MICHEM (ondervoorzitter), M. MICHIELS, G. SCHAECK (secretaris-penningmeester), J. TAELEDAMAN en J. VANDEVELDE (archivaris).

Het jaarlijks te betalen lidgeld bedraagt 150 F. (gewoon lid), 250 F. (steunend lid), of 500 F. (erelid) en kan overgeschreven worden op P.R. 627981 van "Het Land van Nevele", Vosselarestraat 16, 9840 Landegem.

INHOUD MONOGRAFIE II

	blz.
- <i>Woord Vooraf</i>	4
- <i>Virginie Loveling-herdenking te Nevele op 8 december 1973</i>	6
- <i>De Virginie Loveling-huldiging in 1912 : Nevele wou niet achterblijven</i> , door J. VAN DE CASTEELE	32
- <i>Twee identificaties in Virginie Lovelings Herinneringen</i> , door J. VAN DE CASTEELE	45
- <i>Beknopte bibliografie van Virginie Loveling</i> , door J. LUYSSAERT	

Kaftfoto : Virginie Loveling (Foto museum "Rietgaverstede").

WOORD VOORAF

In 1972 verscheen in de reeks monografieën van de *Heemkundige Kring "Het Land van Nevele"* als eerste deel "*Het Literaire Leven in Het Land van Nevele*".

Het boek werd gepubliceerd naar aanleiding van de opening van een letterkundige afdeling bij het museum "RIETGAVERSTEDEN" te Nevele op 22 mei 1971.

Op zaterdag 8 december 1973 was er weer feest te Nevele, echter minder groots van opzet. Eén van de bekendste Nevelse dichters VIRGINIE LOVELING werd er een halve eeuw na haar overlijden herdacht. Prof. Dr. A. VAN ELSLANDER, hoogleraar in de Nederlandse letterkunde aan de Rijksuniversiteit te Gent, maakte er ons op attent dat V. Loveling op 1 december 1923 overleed. Hij suggereerde dat feit tijdens een plechtigheid te herdenken. Hij was onmiddellijk bereid de feestrede uit te spreken. Dr. J. WANNYN, volksvertegenwoordiger en burgemeester van Nevele, zegde de steun toe van het gemeentebestuur en stelde het gemeentehuis ter beschikking voor die plechtigheid. De redevoeringen die tijdens de plechtigheid werden uitgesproken, worden als eerste deel in dit boek opgenomen.

Op 14 januari 1973 sprak tijdens de vierde statutaire vergadering ons medelid en oud-Nevelaar J. VAN DE CASTEELE over "*Het Rusthof te Vosselare zoals het was en zoals Cyriel Buysse het zag*". Met die studie startte dhr. Van de Castele zijn onderzoek naar de waarheidsgetrouwheid in het werk van de Nevelse auteurs. Een tweede studie van zijn hand verscheen in ons tijdschrift (1): "*Adèle Charlotte Fobe, de Nevelse vriendin van Virginie Loveling*".

Toen het plan werd opgevat aan die herdenkingsplechtigheid een monografie te wijden, ging dhr. Van de Castele met onverbeten ijver aan het werk en bezorgde ons twee bijdragen. In een eerste artikel onderzoekt hij hoe Nevele

meewerkte aan de Virginie Loveling-herdenking in 1912 te Gent. In zijn tweede artikel identificeert hij de echte persoon achter *Florence Schoor* en *Meester Neirinck*.

Om het geheel af te ronden bezorgde J. LUYSSAERT een beknopte bibliografie van Virginie Loveling. Die artikelen vormen het tweede gedeelte van dit boek.

Nog andere personen hebben op een of andere manier aan deze monografie meegewerkt.

In de eerste plaats dhr. A. JANSSENS, die zijn letterkundig museum en zijn foto-archief graag voor ons openstelde, dhr. L. SIMONS, adjunct-conservator van het *Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven* te Antwerpen, die prompt foto's en andere inlichtingen bezorgde, dhr. P. VAN DE CASTEELE, gemeentesecretaris van Nevele, op wie we nooit tevergeefs een beroep mochten doen en de families MAERE en DEVOS, die hun familiearchief ter beschikking stelden.

De Heemkundige Kring
"HET LAND VAN NEVELE"

---

(1) Berichtenblad van de heemkundige kring "Het Land van Nevele", 4(1973), alf. 1, blz. 35-52.

Virginie Loveling-herdenking te Nevele op 8 december 1973

Vijftig jaar na haar overlijden betekent Virginie Loveling voor velen misschien alleen nog een vage naam uit een les Nederlandse letterkunde. Toch is bij de literatuurhistorici de belangstelling voor de Nevelse schrijfster zeker niet verdwenen. Prof. Dr. A. VAN ELSLANDER stelde enkele jaren geleden een bundel *Herinneringen* (1) samen; onlangs verscheen van zijn hand een bloemlezing uit de gedichten van Rosalie en Virginie Loveling (2). Ongetwijfeld is dat het mooiste geschenk dat de Nevelse schrijfsters kon worden aangeboden. Meteen was de herdenkingsplechtigheid niet zo maar een piëteitsvol ophalen van enkele herinneringen aan een langvergeten schrijfster. De plechtigheid op 8 december 1973 werd ingericht door de *Heemkundige Kring "Het Land van Nevele"* in samenwerking met het gemeentebestuur van Nevele. Dr. J. WANNYN, volksvertegenwoordiger en burgemeester van Nevele heette de aanwezigen welkom en nodigde Prof. Dr. A. VAN ELSLANDER uit om over het werk van Virginie Loveling te spreken. De bekende voordrachtskunstenaar KRIS YSERBYT luisterde de lezing op met enkele gedichten van V. Loveling. Die gedichten, die nauwelijks nog iemand leest, konden door de kunstige en gevoelvolle manier van voordragen de aanwezigen zeker aanspreken. Hoewel de poëzie van V. Loveling in onze tijd niet meer gesmaakt wordt, kan een goede voordracht ze toch aantrekkelijk maken voor het oor. De voorzitter van de *Heemkundige Kring* J. LUYSSAERT dankte heel bijzonder Prof. Dr. A. Van Elslander, die reeds sedert jaren de Nevelse auteurs C. Buysse, Rosalie

en Virginie Loveling in een nieuw daglicht stelt. Na de plechtigheid konden de aanwezigen tijdens een receptie een tentoonstelling bezoeken i.v.m. de gezusters Loveling.

Barones BUYSSSE, de heren A. JANSSENS, D. DHOOGHE en J. VAN DE CASTEELE en het gemeentebestuur van Nevele schonken merkwaardige documenten, foto's en allerlei voorwerpen die herinneringen oproepen aan de gezusters Loveling en vooral aan Virginie Loveling.

- (1) V. LOVELING, *Herinneringen*, bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander, Hasselt, 1967.
- (2) R. en V. LOVELING, *Niets is ons onbeduidend*, verzameld en ingeleid door A. van Elslander, Hasselt, 1973 (Poëtisch erfdeel der Nederlanden nr. 82).

TOESPRAAK van Dr. J. WANNYN, burgemeester van NEVELE

Dames en Heren,

Ik ben de tolk van het gemeentebestuur van Nevele, wanneer ik u hier allen hartelijk welkom heet op deze herdenkingsplechtigheid van Virginie Loveling. Tevens wil ik hier speciaal bedanken alle leden van de heemkundige kring "Het Land van Nevele" in de persoon van hun voorzitter de heer Luyssaert, voor hun verdienstelijke inspanningen om grote Nevelaren, hetzij vrouwelijke hetzij mannelijke, te doen gedenken en vooral herdenken, waardoor de genialiteit van hun geest, hun leven en werken aan het nutteloze wordt onttrokken en zuurdesem kan worden voor de komende geslachten van ons Vlaamse volk.

U, Professor van Elslander, dank ik om de kennis die gij op ons zult overdragen van deze dichteres, novelliste en romanschrijfster, die in Nevele in 1836 haar eerste schreeuw liet horen in de St.-Jansstraat 78, thans Lange-munt, het huis van de heer André Diaz.

Alvorens Professor van Elslander het woord te geven lijkt het mij hier de juiste plaats en de juiste gelegenheid om de belangstelling van de leden van de heemkundige kring "Het Land van Nevele" te vragen voor nog andere waardevolle Nevelaren zoals :

Adhemar Camiel van der Cruyssen, die leefde van 9 februari 1836 tot 17 juli 1926, een vriend van Conscience en die plaatselijke folkloristische werken schreef.

Leonard Lovaert, de orgelbouwer, die in het huis op de linkerhoek van het Kattestraatje geboren werd in 1802 en waarvan gij werken kunt vinden te Poesele en te Eeklo in de St.-Vincentiusmartelaarkerk.

Sophie Fredericq die haar leven te Nevele begon en zich

ook bezondigde aan de letteren.

En, Dames en Heren, in Nevele stond ook de wieg van een verwoed vlaamsgezinde, wiens broek door politiehonden aan flarden werd getrokken, toen hij - samen met andere volksverbonden universitaires - protesteerde tegen de ééntalig Franse opschriften op de wereldtentoonstelling van 1913 te Gent. Deze jonge advocaat Alfons Van Roy met de rode baard was evenwel ook de eerste vastelander die op de Theems de Engelsen versloeg bij het skiffroeien voor de "Diamon scull".

Professor, mag ik U vragen ons nu te onderhouden over de roos, waarbij de doornen niet te veronachtzamen waren, genaamd Virginie Loveling.

REDE van Prof. Dr. A. VAN ELSLANDER

VIRGINIE LOVELING en haar GEDICHTEN

Dit is geen herdenkingsrede, wel de confrontatie met dat gedeelte uit de literaire nalatenschap van Virginie Loveling (1836-1923) dat meer is dan enkel maar - zij het ook merkwaardig en waardevol - historisch document. Ik geloof namelijk dat een aantal gedichten van Virginie Loveling, en ook van haar zuster Rosalie (1834-1875) met wie ze zich innig verbonden heeft gevoeld, ons ook nu nog iets te zeggen hebben. Ik ben dan ook gelukkig hier voor deze bijeenkomst de medewerking te hebben verkregen van een van onze beste declamatrices, mevrouw Kris de Roo-Yserbyt. Zo zal het directe woord van de dichteres, op wie Nevele zo trots mag zijn, hier voor u kunnen opklinken en dient mijn taak er enkel in te bestaan de voordracht van de gedichten in te leiden en te verbinden.

Daar is een bijzondere aanleiding om ons in het oeuvre of althans in een deel of aspect van haar literaire nalatenschap te verdiepen, want op één december was het precies vijftig jaar geleden dat de dichteres en romanschrijfster te Gent overleed en zoals bekend zijn dergelijke herdenkingen welkome gelegenheden om figuren die ietwat op de achtergrond zijn geraakt opnieuw te belichten. Daar komt bij dat in de laatste jaren van verscheidene zijden grote belangstelling wordt aan de dag gelegd voor onze XIXe eeuw, de literatuur uit die tijd, de sociale toestanden van toen, en ook de Vlaamse Beweging uit die jaren. Hoewel in geregeld en intiem contact met flaminganten als haar neef Paul Fredericq, een Willem Rogghé en een Max Rooses, is Virginie Loveling niet actief in de Vlaamse strijd betrokken geweest. Wel moeten we het waarderen dat haar grondige kennis van

het Frans haar nooit in de verleiding heeft gebracht in deze taal te gaan publiceren.

De namen van de gezusters Loveling hebben voor de jonge generatie niet veel meer te betekenen en dat komt vermoedelijk doordat hun gedichten uit de bloemlezingen voor het middelbaar onderwijs en de leesboeken van het lager onderwijs vrijwel zijn verdwenen. Dat was vroeger anders, en aangezien

Wat in de kinderjaren

Het harte boeit en tooit

eeuwig in het geheugen blijft, om het met Virginie Loveling te zeggen, is het niet te verwonderen dat de namen van de gezusters Loveling en een aantal van hun gedichten - ik denk bijv. aan *Het Geschenk* van Rosalie - een of twee generaties geleden nog zeer bekend waren, zodat Karel van de Woestijne in zijn herdenkingsartikel van acht december 1923 in het letterkundig bijblad van *De Nieuwe Rotterdamse Courant* nog kon schrijven: "Virginie Loveling heeft niet zoo heel veel gedichten geschreven, en die gedichten zijn alle van zeer bescheiden aard. Maar geen enkel ervan is gestorven; sedert zestig jaar zijn al die gedichten in dit Vlaamsche land levend gebleven; er is geen Vlaming die ze niet kent: hij heeft ze op school geleerd, bijna alle, en ze zijn hem lief gebleven als een zoet bezit; wat het beste is; de gedichten van Virginie Loveling, net als die van hare zuster Rosalie, bleken de volle liefde van gansch een volk waardig te zijn." (1) Een zeer gunstig oordeel dat ons tot nadenken moet stemmen en de vraag dwingender maakt: is het verantwoord voor een ruimere kring van belangstellenden weer aandacht voor deze stukken te vragen. (2)

De eerste gedichten van de gezusters Loveling, afgezien van hun kinderversjes, dagtekenen uit het begin van 1853. Ze zijn dan respectievelijk 18 en 16 jaar oud.

Deze gedichten zijn voorlopig hun enige vorm van literair scheppende arbeid; ze schrijven er bovendien niet veel : 2 à 3 per jaar. Einde of midden van de jaren 1860 gaan ze ook novellen schrijven en dan geraakt de poëzie voor hen enigszins op de achtergrond. De romans van Virginie Loveling zijn pas na het overlijden van Rosalie (1875) tot stand gekomen.

De gedichten van de gezusters Loveling vallen dus naar de tijd samen met het eerste dichterseizoen van Guido Gezelle, van wie ze overigens de absolute tijdgenoten zijn, in hoeveel opzichten ze ook van hem verschillen. Gezelle is echter, ook al in zijn eerste periode, een literaire figuur die volkomen apart staat en die in zijn opvattingen inzake poëzie zijn tijd ver vooruit is, hoe conservatief hij in andere opzichten -politiek, sociaal- ook moge zijn. Het volstaat zijn briefwisseling met Eugeen van Oye uit de jaren 1857-1858 in te zien, om onmiddellijk overtuigd te geraken van zijn geniale inzichten in het wezen en de functie van de poëzie. Niets van dat alles bij de gezusters Loveling. Hun opvatting van de poëzie is vrij eenvoudig en er schijnen in ieder geval geen diepgaande theoretische beschouwingen aan ten grondslag te liggen. Het is zelfs de vraag of ze zich wel grondig hebben beraden over de wezenlijke verschillen tussen proza en poëzie, afgezien van het rijm en de metriek en van de grotere concisie in de uitbeelding en in de verwoording.

Toen Virginie Loveling in 1912 te Gent gehuldigd werd, o.m. met een ontvangst op het stadhuis, een plechtigheid in de Schouwburg en een banket, sprak haar neef, Paul Fredericq, in haar naam een dankwoord uit, waarbij hij één van haar gedichten voorlas, nl. *De dichter*, een stuk dat, hoe algemeen ook gehouden, nog het best haar opvattingen en ook die van haar zuster Rosalie inzake het dichterschap omschrijft :

DE DICHTER

Hij stond voor een spleet van zijn venster,
In 't zonnig middaguur,
En keek naar den bloeienden fruitboom,
Aan den overkant op den muur.

Wat mocht hij daar bespieden,
Dat al zijn aandacht nam ?
Het was een kleine vogel,
Die telkens wederkwam.

Hij droeg in zijn bekjen een halmpje,
Een graspijl, een paardenhaar,
En vlocht dit tussen de twijgjes,
Tot een nestje wonderbaar :

"Hij brengt zijn bouwbehoorten
Van alle kanten aan;
Hij zoekt langs grachtjes en wegels,
Zo hebben wij steeds gedaan.

"Niets is ons onbeduidend,
Wij zamelen 't al bijeen,
En scheppen wonderbeelden
Uit kleine nietigheên."

De gezusters Loveling, het is u voldoende bekend, behoren tot een merkwaardige familie (3), die aan ons land een aantal schrijvers en geleerden heeft geschonken : Cyriel Buysse, de zoon van hun oudere zuster Pauline; Julius Mac Leod, zoon van hun halfzuster Sophie, die ook literair bedrijvig is geweest; Paul Fredericq, de oudste zoon van hun halfbroer Cesar Fredericq. Hun moeder, Marie Comparé is nl. tweemaal gehuwd geweest, eerst met Jacques Fredericq, daarna met Herman Antoon Loveling, die uit Papenburg afkomstig was. Van belang daarbij is dat zowel Fredericq

als Loveling tot de notabelen van Nevele behoorden en er in de familie zo iets als een literaire en ook een liberale traditie bestond. Tot aan het overlijden van hun vader in 1846 brengen de gezusters Loveling hun kinderjaren door te Nevele, samen met hun oudere zusters en broers, ook die uit het eerste huwelijk van hun moeder. Over deze kinderjaren zijn we vrij goed ingelicht en wel dank zij Virginie Loveling zelf, die blijkbaar voor haar genoegen hierover een aantal herinneringen heeft opgetekend. Ze was toen reeds bij de zeventig en had dan al een aanzienlijk literair oeuvre op haar actief. Deze herinneringen werden, op een tweetal uitzonderingen na (4), nog tijdens haar leven in tijdschriften gepubliceerd. Ik heb ze, samen met andere autobiografische stukken een zestal jaren geleden onder de titel *Herinneringen* (5) bijeengebracht. Ze vertelt er met rustige objectiviteit, een beetje nuchter misschien naar ons gevoel en zonder veel zin voor humor, maar wel met een onmiskenbaar accent van authenticiteit. Het is vlotte lectuur, naar ik meen boeiender dan haar meer ambitieuze romans die toch interessante literaire documenten zijn gebleven door hun psychologische en intellectuele inslag, hun sobere schrijftrant, en ook door de vrijmoedigheid waarmee er problemen als godsdienst en politiek, huwelijk, opvoeding en erfelijkheid in aan de orde worden gesteld. Virginie Loveling tracht in deze *Herinneringen* ook door te dringen in de meer complexe roerselen van de kinderziel, teweggebracht door de confrontatie met het mysterie van leven en dood - een thema dat vooral in de gedichten van Rosalie voortdurend opduikt -, door de revelatie van de schoonheid, zowel in de natuur als in de kunst. Daar zijn bijv. suggestieve bladzijden over de onwezenlijke atmosfeer van een zomernacht, over het bezoek van een Duitse zanger; bladzijden die romantischer aandoen dan veel van haar ge-

dichten, hoewel een zachte romantiek ook daar niet ontbreekt, zoals in het bekende *Het liedje mijner kindsheid*, uit augustus 1854, een van haar eerste volwaardige gedichten dus.

HET LIEDJE MIJNER KINDSHEID.

Wat in de kinderjaren
Het harte boeit en tooit,
Blijft eeuwig in 't geheugen,
En men vergeet het nooit.

Als men 't eenvoudig liedje
Van mijne kindsheid zingt,
Dan denk ik aan de liefde,
Waarmede ik was omringd;

Dan denk ik aan de stemme,
Die 't liedje klagend zong,
Wanneer de zonne daalde,
Wanneer het maantje blonk;

Wanneer de sterren schenen,
Wanneer de zwaluw zweeg,
En alles op den buiten
In zachte slumring zeeg.

Het lied weerklonk zo troostend,
In halve duisternis,
Gelijk de zucht van 't windje
In 't hangend waterlis.

Het wiegde 't hart in ruste,
Gelijk het zoet gezang
Van 't klokken in de verte,
Bij zonnenondergang.

O zachte en stille tonen !
Gij hebt mij vaak ontroerd,
En in vervolgen dagen
Van heil teruggevoerd.

O oud, eentonig liedje,
Hoor ik u thans niet meer,
Toch klinkt gij in mijn harte
Zo helder als weleer !

Na het overlijden van Herman Antoon Loveling, in juli 1846, ging Marie Comparé met haar dochters Rosalie en Virginie naar Gent en woonde er bij haar zoon Cesar Fredericq, die zich daar als geneesheer had gevestigd. Zijn woning was een centrum van intens intellectueel verkeer met uitgesproken progressistische strekking. Tot zijn vrienden behoorden de hoogleeraar François Huet, een Fransman, die streefde naar een verzoening van socialisme en christendom, verder prof. Gustave Callier, Emile de Laveleye, Constant Leirens, Jean Stecher : een groep Franssprekende maar Vlaams en sociaalvoelende liberale intellectuelen. In deze kring ontstond het initiatief tot de oprichting van het dagblad *De Broedermin*, dat van 1848 tot 1859 verscheen. Het was voor die tijd en voor onze gewesten een krant van uitzonderlijk gehalte, die streefde naar volksverheffing en vooral de nadruk legde op de betekenis van het onderwijs, van menselijke solidariteit en van zedelijke bewustwording. Cesar Fredericq heeft er tal van artikels in gepubliceerd die hij eerst "een katholiek", daarna "een geloovige" ondertekende en waarin hij een soort evangelisch anticlericalisme aan de dag legt (6). De gezusters Loveling hebben er in februari 1853 twee wat wij nu sociaal-geëngageerde gedichten zouden noemen in gepubliceerd.

(Nog voor het huwelijk van Cesar Fredericq met Mathil-

de Huet, een zuster van François Huet, in oktober 1849, was Marie Comparé met haar dochter Pauline naar Nevele teruggekeerd, maar Rosalie en Virginie bleven nog enkele jaren te Gent. Hun verblijf aldaar, in een zeer intellectueel, progressistisch en anticlericaal milieu heeft de gezusters Loveling ideologisch zeer sterk beïnvloed en als ze enkele jaren later terug naar Nevele bij hun moeder gaan wonen zijn ze vrijzinnigen geworden. Ze kunnen zich, in deze landelijke omgeving, weliswaar niet aan hun kerkelijke plichten onttrekken, maar ze zetten er, samen met enkele andere liberale families, a.h.w. het stadsleven voort en hebben in feite weinig contact met de eigenlijke boerenbevolking die ze in hun later literair werk niet van uit de hoogte, maar toch van op afstand zullen beschrijven. Ze bestuderen samen verschillende vreemde talen : naast het Frans en het Duits dat ze al kenden, ook Engels, Spaans, Italiaans, Deens en Zweeds. Ze lazen en vertaalden veel, woonde in Gent allerlei voordrachten bij en ondernamen reizen door Nederland, Duitsland en Frankrijk (waar ze o.m. te Parijs François Huet bezochten die zich daar had gevestigd nadat hij om politieke redenen van de Gentse universiteit was verwijderd geworden.

Virginie deelt ons ook mee dat haar passie was te leren schilderen. Samen met haar zuster, die reeds tijdens haar kinderjaren haar versjes met waterverftekeningen had geïllustreerd, bezocht ze enkele keren het atelier van een bekend Gents schilder, maar ze bleven er weldra weg : "nog een rest van vooroordeel", schrijft ze, "dat meisjes niet geschikt zijn voor het kunstenaarsvak" (7). Toch heeft ze later o.m. een heel etenservies beschilderd. Het is thans in het bezit van barones Buysse.

De gezusters Loveling behoren in ieder geval tot de veelzijdigste en meest ontwikkelde vrouwen uit onze Vlaamse XIXe eeuw, toen de intellectuele opleiding van de vrouw nog volledig verwaarloosd werd. Ook hun vrijzinnigheid is voor het Vlaanderen van de XIXe eeuw een opmerkelijk

verschijnsel. Het is iets meer uitgesproken bij Rosalie dan bij Virginie, die dan toch een radicaal rationalisme afwijst, zoals in :

AAŒ EEN JONG, GELEERD MEISJE.

Gij zegt : "De dood is als het leven
Niets dan een wet van ons bestaan :
Gelijk de rookwolk en de schaduw
Zal eenmaal onze ziel vergaan."

Gij zegt dat met uw rozenlippen,
Gij spreekt dat zonder aarz'len uit,
Wat toch in zich de diepste wanhoop
Aan deugd en goed en recht besluit.

Wat zou het schoonste leven wezen,
Zo ons de hoop niet opwaarts hield
Van eens met Dat vereend te worden,
Dat al 't geschapene bezielt ?

Een doelloos streven naar volmaking,
Waaraan de geest geen uitkomst ziet,
Een sprankel door het eeuwig duister,
Een licht, dat uitdooft in het niet.

In 't kleinste zaadje zijn de kiemen
Van tijdelijk opstaan neergeleid :
Bevat niet dus, als heilig kleinood,
De ziel de kiem der eeuwigheid ?

En ... als ik u in de ogen schouwe,
Zo vol van zielezonneshijn,
Dan, trots uw woord, verflauwt de twijfel :
Wat godlijk is moet eeuwig zijn.

De gezusters Loveling worden gewoonlijk in één adem genoemd. Hun leven en ook hun werk verloopt inderdaad tot het overlijden van Rosalie in ieder geval volkomen parallel, hoewel ze nooit hebben samengewerkt in de echte zin van het woord. Virginie deelt ons mee dat

ze nooit met elkander spraken over het gedicht of de novelle waar ze mee bezig waren. Pas als het stuk voltooid was, lazen ze het aan elkander voor en gaven ze er hun oordeel over te kennen. Tussen de gedichten van de gezusters zijn wel -zij het ook kleine- verschillen aan te wijzen, zo bijv. bij Rosalie een meer bespiegelende trek, een grotere belangstelling voor sociale en politieke problemen. Ze schrijft een gedicht over de doodstraf waarvan ze de afschaffing vraagt. Uit andere stukken spreekt een grote afschuw van de oorlog, die in 1870 tot vlak bij onze grenzen heeft gewoed. Naast deze gedichten die de humanitair-vrijzinnige levensvisie van de gezusters Loveling illustreren, zijn er dan wat we de "anecdotes" zouden kunnen noemen, waarin gepoogd wordt, in weinige en doorgaans eenvoudige woorden, een menselijke situatie te schetsen. Ze bevatten meestal een sentimentele pointe, maar de formulering zelf blijft sober en zelfs enigszins nuchter. Hierbij valt op dat vooral bij Rosalie de dood een rol speelt en dat kinderen, onschuldigen en zwakken zijn grote slachtoffers zijn. Het lijkt wel een obsessie die voorkeur voor motieven als : ouderen blijven leven, jonge kinderen sterven. Het lot is wel bijzonder onrechtvaardig. Uitzicht op een hiernamaals dat al deze onrechtvaardigheden zou te niet doen is er blijkbaar niet en toch ook geen vrees of angst : wel een soort aristocratische houding van stoïsche wijze die aanvaardt en berust. Rosalie moet trouwens een aristocratische verschijning zijn geweest. Het blijkt uit de twee portretten die we van haar bezitten en dan is daar nog het getuigenis van haar neef Simon Fredericq, waar hij in zijn niet gepubliceerde autobiografie o.m. schrijft : "elle avait des manières de grande dame avec quelque chose de spirituel répandu sur toute sa personne". Toch is de toon van haar gedichten doorgaans somber : ze beschrijft het egoïsme van de kinderen (*Moeders krankheid*), de ontgoochelingen van het oudworden (*De gouden bruiloft*), de tirannie van de machtigen van deze wereld

(*Blijken van zinneloosheid*), de scheiding van ouders en kinderen (*Het huisje in de duinen*), niet te voorziene rampen en dwaze accidenten die de mensen maken tot machteloze speelbal van een hardvochtig noodlot zoals in *Het houtrapertje*, dat ook Van Cuyck heeft geïnspireerd voor één van zijn illustraties van de gedichten. Het enig goed dat de mens overblijft schijnt de genegenheid van de familiebanden te zijn, maar ook hier slaat het noodlot zo dikwijls toe dat ze uiteindelijk maar een bron zijn van smart en verdriet. Paul Hamélius (8) van wie ik bovengenoemde karakteristiek van de gedichten van Rosalie heb overgenomen, heeft hierbij opgemerkt dat een zo teneerdrukkende visie geengunstige voedingsbodem is voor haar poëzie. Laten we deze poëzie echter thans liever zelf aan het woord, nl. in het gedicht *Te gemoet gaan*, een goede illustratie naar ik meen. Het heeft iets van de ballade. We zien trouwens dat Heremans het stuk in zijn Nederlandsche Dichterhalle onder de "romancen en balladen" heeft gerangschikt (9) en het is op muziek gezet geworden door Edw. Blaes. Let op het gebruik van de dialoog, op een tweetal minder gelukkige formuleringen, aan de dichterlijke taal van de tijd ontleend; let ook op de laatste strofe met de vage troost dat het gestorven kind nu zijn overleden vader te gemoet gaat, wat dan blijkbaar ook de titel van het gedicht heeft ingegeven. Denk ook bij dit gedicht aan de bekende ballade van Gezelle, *Het kindeke van de dood*, dat precies uit dezelfde tijd dagtekent (10).

TE GEMOET GAAN.

Moeder zag het kind verkwijnen;
't Ging sinds lang naar school niet meer,
Maar zat treurig ganse dagen
Bij het open venster neer.

Buiten speelden zijne broerkens
Met den handboog en den top,
Of zij staken langs de duinen
Hunnen groten vlieger op.

Daar zat 't kind steeds in zijn leunstoel
Bij het venster in den hoek,
Traag de blaadren om te keren
Van het oude prentenboek.

't Knaapke zag de blauwe golven,
En dan weer zijn moeder aan,
En de schuitjes gaan en keren
Langs de wijde waterbaan.

't Vluchtig bosje schittert weder
Voor een poosje op zijn wang,
Zoals najaarswolken gloeien,
Na den zonnenondergang.

"Moeder, mag ik ook gaan varen ?
Och, doe mij mijn schoentjes aan !
Laat mij roeien in ons schuitje,
Laat mij vader tegengaan !"

Moeders oog schoot vol van tranen,
Och, haar harte brak van rouw,
Als het knaapje vroeg, of vader
Niet haast wederkeren zou.

't Sloeg de handjes smekend samen,
Koortsvuur glinsterde in zijn oog,
Evenals in koude nachten
De avondster aan 's hemels boog.

"Morgen, kind zal vader komen;
Koek en speelgoed brengt hij meê,
En gij zult in 't schuitje varen
Met uw broerkens op de zee."

“Morgen !” zei het kind; zijn broerkens
Kwamen 's avonds weer naar huis;
Moeder zwijgt, en zucht, en zegent
Ze op het voorhoofd met een kruis.

't Lampken brandt bij 't stervend kindje,
Dat nog naar één morgen wacht;
Bei zijn kleine broerkens slapen,
En de zee huilt gans den nacht !

“Moeder, leg mij weer op 't kussen;
Laat mij rusten : 'k ben zo moe !”
't Hoofdje zonk op moeders schouder,
En de dood look de oogjes toe ! . . .

Moeder weent, de knaapjes spelen,
't Kind ligt in zijn kistje neer,
't Wordt naar 't grafje heen gedragen,
En zijn vader komt niet weer !

Nimmer zal hij huiswaarts keren :
Gans zijn schip zonk in den vloed !
Moeder, moeder, wil niet wenen :
't Kind gaat vader te gemoet.

We zagen het reeds : de moeder van Cyriel Buysse was de oudere zuster van Rosalie en Virginie Loveling. We kunnen ons dan ook de vraag stellen hoe de verhouding tussen de twee literatoren in de familie is geweest, d.w.z. tussen Buysse en Virginie Loveling, want Rosalie overleed reeds in 1875. Zoals bekend was vader Buysse helemaal niet gelukkig met de literaire aspiraties van zijn zoon. Hij had hem voorbestemd om hem later aan het hoofd van de fabriek op te volgen, iets waar zoon Cyriel blijkbaar weinig voor voelde. Het is een verdienste van Virginie Loveling geweest dat ze hem in zijn literaire ambities heeft gesteund. Zo schrijft ze bijvoorbeeld een aanbeveling bij *Het erfdeel van Nonkel Baptiste*, in 1884 dank zij haar tussenkomst in het liberale weekblad *Het*

Volksbelang gepubliceerd. Neef en tante hebben zelfs samen een roman uitgegeven, aanvankelijk onder het pseudoniem Louis Bonheyden, later, in 1912, onder hun eigen naam gepubliceerd. Het handschrift is, in tegenstelling tot die van de andere werken van Virginie Loveling, jammer genoeg niet bewaard, zodat we niet kunnen uitmaken welk het respectievelijk aandeel van beide auteurs in het werk is geweest. Wel weten we dat het Virginie Loveling was die een verzameling had aangelegd van vermakelijke Gents-Franse uitdrukkingen die in de roman zijn aangewend. De verhouding tussen Cyriel Buysse en Virginie Loveling schijnt dus wel zeer hartelijk te zijn geweest.

Prof. Lissens heeft Virginie Loveling in zijn bekend overzicht *De Vlaamse letteren van 1780 tot heden* (11) een kloeke vrouw genoemd, wars van weekheid en uitbundigheid, naar ik meen een geslaagde formulering om haar figuur te karakteriseren. Zeer tekenend voor haar mannelijke of laat ik liever zeggen moedige levensvisie en levensaanvaarding, inderdaad “wars van weekheid”, lijkt mij het gedicht

DE VERLORENEN.

Wij hebben ze niet verloren,
Zij die gestorven zijn :
Hun beeld staat in ons harte,
In eeuwigen zonneschijn.

Wij kunnen ze niet verliezen,
Daar blijft het vastgeprent,
Heilig en onveranderd,
Zoals wij hen hebben gekend.

Wij hebben ze niet verloren,
Die heen zijn over de zee :
Zij droegen van onze gedachten,
En onze dromen mee.

Want of de lip ook beve,
Als wij vaarwel hun bien,
Toch hopen wij bij 't scheiden
Reeds op het wederzien.

Maar zij, die wij vrienden noemden,
En die ons hebben miskend,
Die mogen wij wel verliezen :
Het hart is er dra aan ontwend.

Wij moeten ze niet bewenen,
Hun beeld zal als nevel vergaan;
En, laten wij hen niet betichten
Voor wat zij ook hebben gedaan.

Zij waren het niet, die logen,
Wij waren het, die, verblind,
Ons zelve in hen bedrogen,
Als wij hen hebben bemind.

Wij hebben er gene verloren;
Want ware genegenheid scheidt,
Wat ook gebeuren moge,
Noch dood noch afwezigheid.

Wij moeten er gene betreuren :
Zij horen ons allen nog toe;
O konden wij weer hen vinden,
Om 't even waar en hoe !

Dit gedicht is ook kenschetsend voor haar brede humanistische levensvisie : een gevoel van solidariteit en verbondenheid met hen die ons genegen waren maar ons verlieten : geen haat tegen hen die ons hebben miskend. Wij alleen hebben ons in onze liefde vergist. De laatste verzen klinken echter wel enigszins ontgoocheld. Waar en

hoe zouden we ze kunnen weervinden, m.a.w. bestaat er zoiets als een hiernamaals. Virginie Loveling, evenmin als Elsschot, schijnt het niet te kunnen geloven. Een dergelijk scepticisme kan de mens bitter en vooral weemoedig stemmen. Een gevoel van weemoed komt dan ook meer dan eens tot uiting in haar gedichten, hoewel de echt lyrische stukken eerder zeldzaam zijn. Ik denk hierbij aan een gedicht als *Najaarsindruk* uit 1867. Hier wordt het gevoel van diepe weemoed geïnspireerd door de beschouwing van een herfstlandschap met de dreiging van de naderende winter. Het troosteloze en woeste landschap krijgt ineens een menselijke dimensie met de aanwezigheid van de jonge wachtster die voor 't laatst de koeien hoedt. Hier wordt wel degelijk beproefd een sfeer en een stemming op te roepen. Jammer dat het vers zo stroef klinkt.

NAJAARSINDRUK.

De vogels zijn heen en de velden staan naakt;
De wei vol waterplassen
De bladeren liggen in het slijk,
Die in de lente wassen.

De wingerdranken slingren woest,
En vallen van den gevel;
Nu hangt de treurnis over 't gemoed,
Gelijk een grauwe nevel.

Nu voelt het al den kouden slaap,
En voelt den winter komen;
Nu zinken ze in den doodslaap ook
De gedachten en de dromen.

De wind ruist door den naakten boom,
De hemel dreigt met regen;
Het lichte zaad der distels waait
In pluimkens langs de wegen.

De jonge wachtster staat bedrukt,
Zij hoedt voor 't laatst de koeien,
Die langzaam opzien van den grond
En naar haar stallen loeien.

Zij volgt gedachtloos met het oog
De wolken in de verte;
Dood en vernieling ligt over de aard,
En de moedeloosheid in 't herte.

De laatste editie van de gedichten van Virginie en Rosalie Loveling dagtekent uit 1889, dat is meer dan 80 jaar geleden. Het was de derde uitgave van de gedichten. De eerste kwam tot stand dank zij de tussenkomst van de Groningse onderwijzer en bloemlezer L. Leopold in 1870. Het is een boekje in heel klein formaat. De correspondentie tussen Leopold en de gezusters Loveling is bewaard gebleven. De Groningse onderwijzer was met de dames langs Frans de Cort om in epistolair contact gekomen toen hij een bloemlezing samenstelde uitsluitend bestaande uit gedichten van Zuidnederlanders. Ze bevat vijf gedichten van Rosalie en vijf van Virginie en verscheen in 1868 onder de titel *Uit Zuid-Nederland*, een merkwaardige bloemlezing die ook -en dat is voor die jaren toch eerder uitzonderlijk- enkele gedichten van Guido Gezelle bevat (12). Een tweede druk, op groter formaat, verscheen eveneens te Groningen bij Wolters, eerst in afleveringen, 1876-1877, en in 1877 in boekvorm. De derde en laatste druk verscheen te Gent in 1889 met illustraties van Frans van Cuyck. De volgorde van de gedichten werd in de edities telkens gewijzigd. Vele stukken waren vooraf reeds in tijdschriften of jaarboekjes verschenen, o.m. in het *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje* van Frans Rens van 1855 af tot 1875, toen het ophield te verschijnen. Reeds in 1847 had Virginie Loveling met Rens kennis gemaakt en hij was toen

de held geworden van hun kinderversjes en humoristische stukjes (1846-1851) die G. Schmook in 1950 onder de titel *Onze Rensen*, samen met de waterverftekeningen van Rosalie heeft uitgegeven. Verder zijn gedichten verschenen in tijdschriften als *De Eendragt*, *De Toekomst*, *Het Nederlandsch Museum* enz. Er bestaat een vertaling in het Italiaans van een aantal gedichten, terwijl zij zelf enkele van hun stukken in het Engels en het Duits hebben vertaald. Deze vertalingen berusten in handschrift in de Gentse Universiteitsbibliotheek.

Laten we echter nog even tot de gedichten zelf terugkeren, nl. tot een kort stukje uit 1861. Deze jaartallen hebben eigenlijk bij de gezusters Loveling niet zo veel betekenis, omdat hun gedichten geen belijdenispoëzie zijn en ook omdat we bij hen van geen eigenlijke ontwikkeling kunnen spreken. Ze beschikken van het begin af aan, dus ca. 1853, over een zekere, zij het eerder rudimentaire metrische techniek die geen evolutie doormaakt. Ook in de behandeling van het taalinstrument is geen echte ontwikkeling aan te wijzen. Het stukje is kort : drie strofen van vier verzen. Het spreekt de lezer direkt aan en wel in de twee betekenissen van het woord, d.w.z. dat zij in de laatste twee regels aan de lezer werkelijk een vraag richt. De vraag vormt een soort orgelpunt na de levendige en losse regels die voorafgaan. Het is een stukje dat ook naar zijn omvang de herinnering oproept aan de *Kleengedichtjes* van Guido Gezelle, waarvan de eerste 33 in 1860 in druk verschenen. Het gedichtje *Ik weet niet* dagtekent, zoals ik zei, uit 1861, en hier heeft dit jaartal dan wellicht toch belang.

IK WEET NIET.

“Ik weet niet,” suiste 't stromend beekje,
“Noch wat ik ben, noch waar ik ga.”
“En ik dan?” zuchtte in hoge bomen
't Geritsel van den wind het na.

“En ik ? en ik ?” zei braam en bieze,
“En ik ?” riep alles ondereen.
En 't zand, dat opstooft langs de wegen,
Wist niet waarom, wist niet waarheen.

Een meesje zat op 't wilgetronkjen
En vloog langs 't water zoekend voort. -
Hebt gij nooit in uw eigen harte
Een weerklank van die stem gehoord ?

De literaire kritiek, de letterkundige overzichten en ook de inleiders van bloemlezingen hebben doorgaans gunstig geoordeeld over de gedichten van de gezusters Loveling. Bekend is de uitspraak van Potgieter uit 1871 in een brief aan B. Huet : “de juffr. Loveling, voor wier versjes ik de halve nieuwe Vlaamsche Letterkunde cadeau doe” (13), wat wellicht vleidend is voor de gezusters Loveling maar in ieder geval weinig vleidend voor de overige Vlaamse literatuur uit die jaren. Verder zou ik kunnen wijzen op de uitvoerige en lovende bespreking door Busken Huet in *Het Land van Rubens* (1879) (14) en dan is daar ook het oordeel van Max Rooses in zijn bekende bijdrage over *De Zuid-Nederlandsche dichters van 1830 tot 1880*, (15) waar de gezusters Loveling een ereplaats krijgen, onmiddellijk na de bespreking van de poëzie van Gezelle, die de Antwerpse criticus blijkbaar wel met de nodige aandacht had gelezen en zelfs heel behoorlijk gekarakteriseerd, maar die hij dan toch niet kon appreciëren. Ik heb het oordeel van Karel van de Woestijne al aangehaald. Albert Westerlinck heeft in zijn *Poëtisch Panorama* van onze Zuidnederlandse XIX-eeuwse dichtkunst aan de gezusters een ruime plaats toebedeeld (16). In de bloemlezing van Gilliams (17) en in het *Breviarium der Vlaamse lyriek* van Marnix Gijsen (18) komen ze niet voor. Toch heeft Marnix Gijsen, althans voor één gedicht van Virginie Loveling een heel bijzondere voorkeur, zoals o.m. in een televisie-uitzen-

ding is gebleken. Het is het gedicht *Het buitenmeisje*, een kort stuk alweer, zeer simpel ogenschijnlijk en een beetje banaal en ouderwets in de verwoording, maar opnieuw met die sentimentele pointe die precies de bekoring van deze poëzie uitmaakt. Meer dan aan louter literaire kwaliteiten is deze bekoring toe te schrijven aan de afwezigheid van iedere vorm van pathos of opgeschroefdheid. De verstilde ontroering en zachte meewarigheid die ook thans nog uit deze gedichten spreken, moeten voor de tijdgenoot een welkome verademing zijn geweest na en naast veel opgewonden retoriek of goedkoop-sentimentele romantiek. Maar laten we het laatste woord aan de dichteres die we hier vandaag in haar geboorteplaats piëteitsvol gedenken.

HET BUITENMEISJE.

Zij vroegen of ze tevreden was,
In de stad tevreden en daar.
Het jonge meisje knikte ja,
Zij waren zo goed voor haar !

Zij knikte ja, zij zweeg en ging
In de kelderkeuken staan,
En zag omhoog door 't venster raam,
Op straat de voeten gaan.

Toen dacht zij aan het groene veld,
En aan haar ouders hut :
Daarover waait hoog de populier,
En de vlierboom staat aan den put.

Het geitjen op 't grasplein, ginds verre de kerk,
En de lucht oneindig blauw, -
Haar moeder haspelt aan 't open raam,
En haar vader zit op 't getouw.

De widders in 't veld en de leeuwrik omhoog,
- O lag zij bij hen in het vlas !
En zat zij te peinzen, toen vroegen zij haar,
Of zij tevreden was.

Zij waren zo goed en zo vriendlijk met haar,
Zij kon niet zeggen : "Neen".
Maar 's avonds als zij slapen ging,
Toen weende zij alleen.

NOTEN

- (1) Het artikel werd door VAN DE WOESTIJNE later opgenomen in *De Schroeflijn* II (Brussel 1928), p. 94-99; in het *Verzameld Werk*, IV (1949), p. 562-567.
- (2) Zo bijv. mijn bloemlezing uit de gedichten van Rosalie en Virginie Loveling : *Niets is ons onbeduidend* (Hasselt 1973).
- (3) Zie mijn rede over de Nevelse schrijvers op de plechtige opening van een Letterkundige Afdeling bij het Museum "Rietgaverstede" te Nevele op 22 mei 1971 in *Het Literaire Leven in het Land van Nevele*, 1972, p. 14.
- (4) Werden tijdens haar leven niet uitgegeven de "Herinneringen aan Frans Rens", door G. SCHMOOK gepubliceerd in de *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1949, p. 87-137, en de door mij in *Studia Germanica Gandensia*, V, 1963, p. 77-126 uitgegeven "Biografie", ook afzonderlijk verschenen.
- (5) *Herinneringen van Virginie Loveling*, bijeengebracht en ingeleid door A. VAN ELSLANDER, Hasselt 1967.
- (6) Zie de (onuitgegeven) licentieverhandeling van mijn oudstudent JAN DE GRAEVE, *De Broedermin 1848-1852*, (Rijksuniversiteit Gent, 1965).
- (7) "Biografie", p.18.
- (8) P. HAMELIUS, *Histoire politique et littéraire du mouvement flamand* (Brussel 1894), p. 203-205.
- (9) J.F.J. HEREMANS, *Nederlandsche Dichterhalle*, 8ste afl.

(Gent 1862), p. 153.

- (10) *Te gemoet gaan* is gedateerd : 4 juli 1859; *Het Kindeke van de dood* verscheen te Roeselare in 1860 en 1872 en werd in 1878 in de bundel *Kerkhofblommen* (vierde uitgave) opgenomen.
- (11) R.F. LISSENS, *De Vlaamse letteren van 1780 tot heden* (vierde herziene druk), Brussel-Amsterdam, 1967.
- (12) Zie hierover R.F. LISSENS, "Gezelle tussen Fr. De Cort en L. Leopold" in : *Gezelliana*, II, 2-3 (1971), p. 37-79.
- (13) J.E. POTGIETER, *Brieven aan C^d Busken Huet*, III (Haarlem 1902), p. 63.
- (14) BUSKEN HUET, *Het Land van Rubens ...* (Amsterdam 1879), p. 248-268.
- (15) M. ROOSES, *Nieuw Schetsenboek* (Gent 1882), p. 263-264.
- (16) A. WESTERLINCK, *Poëtisch Panorama* (Leuven 1962), p. 132-154.
- (17) M. GILLIAMS, *Vlaamsche Lyriek 1830-1890*, Den Haag, 1937.
- (18) M. GIJSEN, *Breviarium der Vlaamse lyriek* (vierde druk), Antwerpen 1953 (eerste druk 1937).

De Virginie Loveling-huldiging in 1912 : Nevele wou niet achterblijven

Het valt niet te loochenen, dat Nevele een ruime bekendheid verworven heeft, juist omdat de GEZUSTERS LOVELING en CYRIEL BUYSSE er geboren werden en er verbleven hebben. Heel wat literatuurcritici en journalisten zijn naar dit dorp afgezakt om er de typen en het landschap, door zijn schrijvers uitgebeeld, te verkennen.

Sommigen hebben zich laten verleiden tot beschouwingen die Nevele in een ongunstig daglicht stellen. MAX ROOSES, een rustig-klaar verstand, zoals AUGUST VERMEYLEN van hem getuigt, schreef dat de Lovelings woonden *"in eene streek, waar elk van des pastors woorden voor een orakel geldt, en waar al, wie buiten de kerk leeft, als een besmette gemenen, en als een misdadige verafschuwd wordt ..."* (1).

De schrandere criticus beseft wel dat hij te ver gegaan is - laten we niet vergeten dat de schoolstrijd van 1879-1884 nog vers in het geheugen lag - en brengt dan een retouche aan zijn uitspraak : *"Maar ik word gewaar, dat ik mij verdiep in het teekenen van portretten en in het bijwerken van een omgeving, die ik slechts bij gissing ken. Wie weet of het er te Nevele wel zóó nevelachtig (verschooning, lezer !) uitziet en of ik geen beeld opgehangen heb, dat wel waarschijnlijk, maar daarom nog niet waar is ..."* (1).

ALFONS DE COCK, de bekende folklorist, die als onderwijzer de schoolstrijd meegemaakt heeft, zal die uitlatingen nog wat aandikken en in het Nevels politiek klimaat de oorzaak onderkennen van de bittere levens-

ervaring van de gezusters Loveling : *"Met hare oude moeder, te midden van onbeschaafde, verkwazelde boeren, een Vlaamsch dorp bewonend, moesten zij zich, door haar radicaal vrijzinnige gedachten, heel die dweepzieke bevolking te vijand maken ... Verstoken bovendien, van allen omgang met verlichte menschen, kenden zij schier niets dan vervolging, haat en laster, kommer en verveling."* (2). We hebben reeds aangetoond dat V. Loveling, haar neven P. FREDERICQ en CYRIEL BUYSSE, alle drie die legende van het ongestuvige Nevele ontzenuwd hebben (3). Of ALFONS DE COCK zijn agressieve woorden heeft ingetrokken hebben we niet kunnen achterhalen.

Aan de hand van dokumenten, waarvan het merendeel in het bezit was van Virginie Loveling, zullen we nu trachten het Nevels aandeel in het groots huldebetoon te belichten dat de schrijfster in 1912 ten deel viel (4). In dit jaar werd Virginie Loveling 76 jaar - wellicht had ze moeten gevierd worden op haar 75ste verjaardag - en te Gent was een "uitvoerend comiteit" tot stand gekomen waarvan de dichter RENE DE CLERCQ voorzitter was en RICHARD DE CNEUDT de secretaris, die, zoals uit de correspondentie blijkt, een leeuwenaandeel in de organisatie van het feest heeft gehad. Onder de zes leden van het comité vinden we JULES VAN ROY, dokter en zoon van de Nevelse notaris VAN ROY. Het is de organisatoren gelukt het huldebetoon tot een Vlaamse manifestatie te doen uitgroeien die boven alle partijpolitiek stond. JUFFROUW BELPAIRE en JULES PERSYN, de toenmalige exponenten van de Vlaams-katholieke literatuur, treden tot het "Beschermtcomiteit" toe, en het strijdend katholiek *Handelsblad* en het *Davidfonds* hebben eveneens de oproep van het comité beantwoord. We anticiperen even : het is dan ook relevant dat een nicht van Virginie Loveling, een begijn, afkomstig van Meigem, haar dit visitekaartje toestuurt : *"E. Van Wonterghem,*

Ondercomiteit
NEVELE

E. Lambrecht

C. Van Roy

K. Tavernier

A. Kneuvelders

K. Lootens

V. Naessens

“Het Onder-Comiteit” van Nevele (foto J. Van de Castele).

Overste van 't Convent ter Bloemen, heeft de eer aan hare geachte Nicht Virginie hulde en gelukwenschen toe te sturen op deze schoone feest. Begijnhof Onze-Lieve-Vrouw 185 Gent” (5).

Virginie Loveling moet het zelf gewild hebben dat alle partijpolitiek gebannen werd. We vernemen dit uit een ongedateerd briefje van CYRIEL BUYSSE, verzonden uit Nevele en geschreven i.v.m. het artikel - in extenso in bijlage I - dat hij aan de schrijfster zou wijden in het Nederlands tijdschrift *Op de Hoogte*: “Nevele, dinsdagavond. Lieve Tante. Wees maar gerust, ik zal er geen politiek bij te pas brengen. Daar staan wij immers boven. Ik spreek trouwens over geen enkel boek in 't bijzonder. Ik schrijf over U en over Vlaanderen, waaruit gij uw Kunst hebt geput ... Uw Cyriel”.

De geplande huldebetoging heeft ruime weerklank gevonden in Nevele waar trouwens een “ondercomiteit” tot stand komt. (6). In bijlage II vindt u de oproep. Is het te danken aan het zwierig en geestdriftig proza van de oproep of aan de inzet van de leden van het Nevels comité, de aansporing tot deelname werd nagenoeg door de gehele Nevelse middenstand beantwoord. Er waren 112 intekenaars uit Nevele: 28 “beschermers” die 10 of 5 frank gestort hebben en 84 “toetreders” met 1 frank. Onder de intekenaars vinden we o.m. LEONIE MAERE, wier zuster FANNY - onder het pseudoniem FLORENCE SCHOOR - “de eerste en liefste kindervriendin” van Virginie Loveling was, mej. DE KERCKHOVE D'EXAERDE die in 1913 als honderdjarige wordt gevierd, LOD. VERBIEST, die in 1879 hoofdonderwijzer was van de katholieke school, waartegen zo heftig uitgevaren wordt in de roman *Sophie* (7). De volledige lijst vermeldt 816 intekenaars en zo constateren we dat 1 intekenaar op 8 uit Nevele komt, een werkelijk succes (8). De brief, die in bijlage III afgedrukt is, getuigt dan ook in al zijn naïeve ongekunsteldheid van de belangstelling die de oproep te Nevele opwekte.

Het feest belooft iets enigs te worden. De familieleden blijken dan ook opgetogen. Een paar zinsneden uit een briefje d.d. 27 april van ARTHUR BUYSSE, de broer van CYRIEL, zijn dan ook typerend : “ ... Gij zult tevreden zijn over de manifestatie op alle gebied. Meer zeg ik daar niet over, want ik zou uit de kapelle klappen ... Tot zondag dus. Wees kalm, alles loopt goed af en de manifestatie zal prachtig zijn. Bijzondere treinen zijn ingericht voor Nevele ! . . . ”

Te Gent werd er ook een brochure kosteloos uitgedeeld met een huldeschrift van RICHARD DE CNEUDT, een novelle van VIRGINIE LOVELING *In de hope van Vrede*, de bibliografie van haar werken en het programma van de feestelijkheden.

Het was een mooie lentedag, die zondag 28 april, toen om 14 uur de stoet het Gentse St.-Pietersplein verliet om voor de gevierde te defileren die in de Marnixstraat woonde. Er waren in de optocht niet minder dan 162 nummers over acht groepen verdeeld. Nevele vormt de tweede groep met volgende nummers : “3 Harmonie St-Cecilia, 4 Het ondercomiteit van Nevele, 5 De Spaarmaatschappij *Hoop in de Toekomst*, 6 Duivenmaatschappij *Recht voor Ieder*, 7 Ingezetenen van Nevele.”

KAREL VAN DE WOESTIJNE, de toenmalige Brusselse korrespondent van de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, heeft op schalkse wijze en met een tikje laatdunkendheid het feest uitvoerig verslagen : “ *Trompetgeschetter : de stoet komt aan ... Eerst een groote witte lap : NEVELE VIERT ZIJNE GROOTE KUNSTENARES, want het is de afvaardiging van schrijfsters geboortedorp die de optocht opent : achter de moedig-blazende fanfares, al de typen uit Loveling's en Buysse's romans, die wij, niettegenstaande hunne feestvierende deftigheid onmiddellijk erkennen ...* ”

Nadat de schrijfster de stoet in ogenschouw had genomen, volgde ze die in een open koets aan de zijde van

VIRGINIE LOVELING en RENE DE CLERCQ in de optocht - 28 april 1912 (foto A.M.V.C.)

René De Clercq, naar het stadhuis waar ze door het Gents magistraat werd verwelkomd en met een gedenkpenning bedacht werd. Er had dan een kunstfeest plaats in de *Nederlandse Schouwburg*, waar de feestrede door RENE DE CLERCQ uitgesproken werd en waar ook het borstbeeld van de gevierde door KAREL DE COCK vervaardigd, aangeboden werd. Dat prachtig marmeren beeld prijkt nu in het *Rietgaverstede-museum* te Nevele. KAREL VAN DE WOESTIJNE schrijft dan nog voor z'n geraffineerde Hollandse lezers: "*Voor eene tot in de nokken gevulde zaal heft Nevele's onvermoeibare fanfare de Brabançonne aan. Een luide eisch uit de hanebalken bezorgt ons een Vlaamschen Leeuw wien het zeer zeker aan klauwen noch tanden mangelt ...*".

Toen er meegedeeld werd dat VIRGINIE LOVELING tot Ridder in de Oranje-Nassauorde benoemd is "*dan klinkt uit het Nevelsche koper 't "Wien Neerlands bloed" dat luider kele door heel de geestdriftige zaal wordt meegezongen ...*".

Verder schrijft de dichter van het *Vader-huis*: "*En dan komt notaris Van Roy, van Nevele, den groet van het geboortedorp, van de wieg der "Nevelsche nachtegalen" en ... den Nevelschen welf (sic) Buysse brengen, met weer een gedenkpenning*" (9).

De *Vlaamsche Gazet*, het blad van JULIUS HOSTE, weidt hier wat langer uit: "*De heer Van Roy, van Nevele, treedt nu voor. Nevele is de geboorteplaats van Virginie Loveling en ook van hare zuster Rosalie, de fijngevoelige dichteres, die te vroeg is heengegaan; ook die andere uitstekende Vlaamsche romanschrijver Cyriel Buysse, die vroeger reeds door het Vlaamsche volk werd gehuldigd (10), is een jongen van Nevele.*

Nevele is fier over dit drietal kunstenaars. De heer Van Roy biedt haar daarna een gedenkpenning aan namens de Nevelsche bevolking (Geestdriftige toejuichingen)."

De tekst op de penning luidt :

Als huldeblijk

*van de
inwoners van Nevele*

aan hunne

Vlaamsche Kunstenaars

Virginie Loveling

28 april 1912 (11)

KAREL VAN DE WOESTIJNE lijkt geobsedeerd door het geschetter waar hij nog schrijft: "*... En aldoor maar tusschenin toetert Nevele Vlaamsche Leeuwen*". Uit zijn verslag vermoeden we dat er in de Schouwburg maar één muziekkorps was, dat van Nevele.

Te 18 uur was er dan een groot Volksbanket in het *Posthotel* - over de Nevelse deelname eraan hebben we niets gevonden - en te 20 uur een concert op de *Kouter*. Volgens de verslagen in de Vlaamse en in enkele Frans-Belgische kranten was het een groots geslaagd feest. PAUL FREDERICQ schrijft dan ook terecht aan zijn tante: "*Het feest was eenig. Ik heb in mijn leven veel betoogingen bijgewoond. Buiten die van Conscience in de jaren '80 en die van Benoit te Antwerpen heb ik er nooit ééne bijgewoond als die van verleden zondag*". Waarschijnlijk heeft die viering de verwachtingen van Virginie Loveling en het feestcomité overtroffen. Ook zou er dan als bedanking in het *Posthotel*, een diner aangeboden worden aan de inrichters van het feest. Het "ondercomiteit" van Nevele wordt uitgenodigd. Met zijn zweriege pen schrijft notaris VAN ROY: "

Nevele, den 12 Mei 1912

Waarde Juffrouw Loveling,

Het ondercomiteit van Nevele belast mij U te doen weten dat het zich zeer vereerd gevoelt door een zoo vriendelijke uitnodiging voor 27 mei aanstaande en dat al de leden met veel genoegen die uitnodiging aanveerden ...”.

'n Zonderling iets : de vier leden van het ondercomiteit laten zich verontschuldigen. Een lid doet dit in een brief d.d. 22 mei, en de overige drie leden doen het elk per telegram op 27 mei. Die 27e mei was nu ook een 2de Pinksterdag, dus Nevele kermis. Werd hun afwezigheid op het laatste ogenblik afgedwongen, dat hebben we niet kunnen achterhalen.

We hebben gezien hoe actief en geestdriftig de Nevelaren aan het feest hebben meegewerkt, dan mogen we toch stellen, zonder in enge dorpsgeest te vervallen, dat Nevele eigenlijk zo achterlijk niet was, dat het peil van het geestesleven er naar alle waarschijnlijkheid niet hoger maar dan ook niet lager lag dan in de overige dorpen, en dat de critici die Nevele voor zijn bekrompenheid hebben doodgeverfd het toch bij het rechte eind niet hadden. Als Dr. ELIAS schrijft, dat de Lovelingviering behoort tot een van die dertien luisterrijke manifestaties die liggen tusschen 1892 en 1913 en waar “de Vlaamsch-gezinden elkaar toch nog samenvonden” (12), dan is het toch geen geringe verdienste voor Nevele een Vlaams nationale hoogdag zo intens beleefd te hebben.

J. VAN DE CASTEELE
ST.-AMANDSBERG

NOTEN

- (1) MAX ROOSES, *Derde Schetsenboek*, II, Gent, 1885, blz. 236 e.v.
- (2) ALFONS DE COCK, *Virginie Loveling*, in *Los en Vast*, (1892), blz. 242. De Bibliotheek der Rijksuniversiteit Leiden bezorgde ons welwillend een fotokopie van dit artikel dat 23 blz. beslaat.
- (3) J. VAN DE CASTEELE, *Adèle Charlotte Fobe, de Nevelse vriendin van Virginie Loveling*, in *Berichtenblad van de heemkundige kring “Het Land van Nevele”*, IV (1973), blz. 35-36.
- (4) Bewaard in de Universiteitsbibliotheek Gent onder de nummers Hs 3427 A en B. Deze twee bundels bevatten uitsluitend brieven, druksels en krantenknipsels i.v.m. de Loveling viering van 1912.
- (5) ELODIE VAN WONTERGHEM : Meigem (1852) - Gent (1919). Virginie Lovelings grootvader EMMANUEL COMPARÉ (1750-1836) huwde ROSA-MARIE VAN WONTERGHEM : Meigem (1763) - Nevele (1843). Deze aloude Meigemse familie Van Wontergem telt nog heel wat afstammelingen, maar die niet meer te Meigem wonen. (Mededeling van de heer J. Van Wontergem, Heverlee, die ons een fotokopie van zijn stamboom bezorgde).
- (6) Personalialia van de leden van het “ondercomiteit” :
CORNEILLE VAN ROY : Nevele (1853) - Nevele (1927).
Notaris te Nevele.
Dr. EMIEL LAMBRECHT : Nevele (1875) - Nevele (1917).
Geneesheer te Nevele.
AMBROSIUS KNEUVELS : Nevele (1863) - Nevele (1923).
Handelaar.
VALERE NAESSENS : Nevele (1882) - Nevele (1945).
Handelaar.
KAMIEL LOOTENS : Nevele (1869) - Nevele (1940). Hoofdonderwijzer.
KAREL TAVERNIER : Pittem (1877) - Nevele (1958).
Veearts.
- (7) Een eerste omzendbrief van het Gents comité had een lijstje van Virginie Lovelings werken uitgegeven zonder *In onze Vlaamsche Gewesten* en *Sophie* te vermelden. Wegens deze

nalatigheid heeft de Gentsche Onderwijzerskring zich onthouden bij de feestviering. In de optocht werden ook de twee "politieke" romans niet voorgesteld, wat in het dagblad *Vooruit* protest uitlokte.

- (8) In *De Witte Kaproen* van 28 april 1912, een Gents weekblad, verscheen de volledige lijst van de intekenaars. Deze lijst had ook moeten verschijnen in *Levensleer* dat de beschermers zou worden geschonken. We hebben geen exemplaar met deze lijst kunnen vinden. Over *Levensleer* schreef LEO VAN PUYVELDE in het *Jaarboek van het Davidsfonds 1913* : " De ontwikkelden zullen het boek doorlopen hebben en ontgoocheld zijn geworden in hun gespannen verwachtingen. De anderen, zelfs boeren van Nevele en omstreken, die ook hadden ingeschreven, zullen er door gekrenkt zijn geworden in hun eerbaarheid." Wat die boeren uit Nevele betreft, dient er gezegd dat slechts twee landbouwers uit Nevele ingeschreven hebben en met hun inschrijving van één frank hadden ze geen recht op een exemplaar van "Levensleer".
- (9) Prof. PAUL FREDERICQ, nogal puriteins ingesteld, nam het niet dat Karel Van de Woestijne zo luchtig over dat feest schreef. Een briefje van hem :

Merelbeke, 15 mei 1912

Lieve tante,

Ik heb U den tweeden brief van Karel Van de Woestijne gezonden. Het is een meesterstukje van nijd en afgunst, gepaard met geraffineerde grofheid, wat al gal moet er in zoo'n gemoed opeengestapeld liggen om zoo iets te kunnen distilleeren. De arme jongen heeft allerlei zorgen als mensch en vernederingen als schrijver. Dat alleen legt veel uit. Maar ...

Uw Paul"

Daaruit blijkt dat er geen geestelijke aansluiting was tussen die twee generaties. Het artikel van VAN DE WOESTIJNE vindt u in extenso in bijlage IV.

- (10) C. Buisse werd in 1911 te Antwerpen gevierd. Sommige Vlaamsgezinde groeperingen hebben zich toen onthouden.
- (11) De hr. A. JANSSENS wees ons op het bestaan van die gedenkpenning in het Byloke-museum te Gent. Een foto

ervan bevindt zich in het museum "RIETGAVERSTEDÉ".

- (12) H.J. ELIAS, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, IV, Antwerpen, 1971² blz. 278.

“Hun huis stond rechtover in de middagschaduwkant, het onze vlak in de hete, hinderende zon, die de voorgevel roosterde...”
 Rechts het tweede huis voorbij het hek is het geboortehuis van Virginie Loveling; links het tweede huis voorbij de lage huisjes is dat van Florence Schoor (foto museum “Rietgaverstede”).

Twee identificaties in Virginie Lovelings Herinneringen

Speelt de verbeelding een grote rol in de novellen en de romans van VIRGINIE LOVELING (1), dan schijnen haar “herinneringen” wel een natuurgetrouwe voorstelling van Nevelse toestanden en gebeurtenissen. Het valt dan ook niet te verwonderen dat, onder sommige fictieve namen, de ware identiteit van sommige personages met zekerheid kan worden onderkend. Het betreft hier twee schetsen. Op de aanhalingen volgen de feiten zoals ze uit de documenten spreken.

De pagina's verwijzen naar *Virginie Loveling : Herinneringen*, bijeengebracht en ingeleid door ANTONIN VAN ELSLANDER, Hasselt, 1967.

FLORENCE SCHOOR.

“Haar vader was een rijke graankoopman. Hun huis stond rechtover in de middagschaduwkant, het onze vlak in de hete, hinderende zon...” p. 26.

Slaan we de bevolkingsregisters van 1846 na, dan vinden we in de *St-Jansstraat, 205*, MAERE Leonard, koopman. In 1856 is die straat omgedoopt in *Dorp* en dan vermeldt het register MAERE Leonard, koopman in granen en zaden. In het register van 1866 komt de nieuwe benaming *Langemunt* voor, huisnummer 10. Heden staat daar het huis van Dr. Steyaert. Rechtover woonde in 1846 Marie COMPARE, weduwe LOVELING, met haar drie dochters : *St-Jansstraat 78*; dat is de plaats waar nu het huis van de hr. André Diaz staat.

“Florence was bijna twee jaar jonger dan ik.” p, 27.

Florence SCHOOR is het pseudoniem van de dochter van Leonard MAERE. Nu eens staat ze ingeschreven als *Fanie Maria*, dan weer als *Stephanie* en in 1856 als *Fanny*; ze werd geboren op 8.07.1839 en Virginie LOVELING op 18.05.1836.

"Florence was wel een eenig dochtertje, maar zij had verscheidene oudere broers en een die jonger was dan zij ..." p. 45.

Er waren twee oudere broers : Eduard (2) en Felix; dat jongere broertje was, volgens Virginie Loveling, mentaal gehandicapt, maar haar versie klopt hier niet met de gegevens van de burgerlijke stand van toen (3).

De familie Leonard MAERE groeide nog aan met een dochter en twee zonen. De dochter heette Leonie, bleef te Nevele het ouderlijk huis bewonen en stierf er ongehuwd in 1918. Virginie Loveling schijnt het bestaan van die jongere zuster niet te vermoeden : laten we niet vergeten dat de schrijfster die "herinnering" na 1905 opgetekend heeft (4) en dat waarschijnlijk, sedert de schoolstrijd van 1879, de twee families van mekaar vervreemd waren; Felix MAERE ijverde voor het katholiek schoolcomité (5).

"Zij (Florence) was op het einde der twintig, toen het (trouwen) toch gebeurde : namelijk met een heer uit Brussel, die enige jaren meer telde dan zij : een degelijk en achtenswaardig man, een miljonair, die luxepaarden en rijtuigen bezat." p. 75.

"De eerste maal dat ik te Brussel bij vrienden de dag zou doorbrengen, belde ik aan haar grote koetspoort in de Louisalaan - een der prachtigste lanen van de hoofdstad - aan." p. 76.

Fanny MAERE - *Florence Schoor* - trad in het huwelijk te Nevele op 30.11.1868 met Désiré DE COURTY, geboren te Geel in 1824, "fabrikant" te Brussel.

Fanny MAERE (1839-1902) door Virginie Loveling onder de schuilnaam *Florence Schoor* uitgebeeld. (Archief van de families Maere en De Vos).

Volgens een mededeling van het Bevolkingsbureau van de Stad Brussel was de man daar eerst ingeschreven in 1852, beroep "meunier, négociant en farine" (molenaar, handelaar in meel). Van 1878 af woonde het echtpaar in de Louisalaan, eerst nr. 132, later nr. 144; bij het beroep van de man staat dan "industrial".

"En weder gingen jaren heen.

Zij leed aan een ongeneeslijke ziekte, vernam ik toen. Reeds weken was ze overleden, voor ik het wist. Ik liet aan de familie een rouwbrief vragen en kreeg er twee tegelijk : haar man had ze zo diep betreurd, dat hij kort na haar aan een kwijnziekte gestorven was." p. 77.

Op drieënzestigjarige leeftijd overleed Fanny MAERE te Brussel op 7 november 1902; een half jaar later overleed haar man, op 27 mei 1903, negenenzeventig jaar oud.

MEESTER NEIRINCK.

De namen SCHATTEMAN en CACKAERT vonden we in de briefwisseling van baron JULES DE SAINT-GENOIS (6). Deze twee Nevelse notabelen hebben nu elk een brief geschreven die betrekking heeft op een zonderling Nevels figuur Francies MEGANCK. Bij het lezen van die brieven kunnen we onmiddellijk constateren dat die bewuste persoon niemand anders is dan *Meester Neirinck*, hoofdpersonage van een van die herinneringen van Virginie LOVELING. Rosalie LOVELING schreef *Meester Huyghe*, Cyriel BUYSSE *Meester Gevers* : het betrof twee onderwijmensen; Meester NEIRINCK daarentegen was zo iets als een advocaat.

Hier volgen nu enige vergelijkingspunten tussen Virginie Lovelings verhaal en de geschreven dokumenten.

"Toen de vaart van Deinze op Schipdonk - een afwateringskanaal - zou gegraven worden, waren vele huizen in

de rij der dorpsstraat tot sloping gedoemd. Zo ook dat, deels door hem (Neirinck) bewoond... p. 103.

Meester Neirinck was verhuisd. Hij woonde nu in een andere, meer afgelegen straat, de Karnemelkstraat, in een achterhuis..." p. 104.

Volgens de bevolkingsregisters woonde hij in 1846 in de *Langemunt* nr. 65. We lezen er : "Meganck Franciscus, jurisconsulte (7), landmeter, geboorteplaats Nevele, ouderdom 50 jaren, ongehuwd". In 1856 woont hij in de *Karnemelkstraat*, 20, en het register geeft op : "Meganck Francies, landmeter". Geen sprake meer over zijn juridische praktijk.

"Benevens hetgeen hij bezat, had hij heel de bibliotheek der hogeschool van Gent te zijner beschikking : aan hem alleen werden boeken ter leen medegegeven. Onbezoeeld keerden zij gewetensvol terug." p. 102.

Lijsten uit het archief van de Bibliotheek van de RUG bevestigen de onverzadelijke leeshonger van MEGANCK. In een alfabetisch register van toelating tot het ontlene van boeken staat onder de letter M : bovenaan een reeks namen doorgestreept waaronder : "Meganck Francies, praktizijn te Nevele... de Saint-Genois". Onderaan een reeks namen in potlood : "Meganck Francies, landmeter te Nevele... de Saint-Genois" (8).

Dat alleen aan MEGANCK boeken werden ter leen gegeven lijkt wel wat overdreven. "Het reglement van 14 oktober 1837 bepaalt dat enkel de leden van het academisch korps boeken mogen ontlene op eigen gezag, studenten op het gezag en met een schriftelijk bewijs van een hoogleraar. Deze toestand heeft geduurd tot op het einde van 1911."(9). Baron Jules DE SAINT-GENOIS was dus de persoon die borg stond voor MEGANCK.

Was het huis van MEGANCK een vuilnishoop, toch moet hij bijzondere zorg gedragen hebben voor zijn boeken. In het *Registre de Correspondances* stellen we vast dat

MEGANCK geen enkele rappel gekregen heeft i.v.m. de ontleende boeken, wat niet altijd het geval was met sommige professoren : zo wordt prof. VALERIUS door de bibliothecaris op de vingers getikt omdat hij een boek bevuild heeft.

“Alle weken deed Meester Neirinck de pelgrimstocht daarheen, door alle weer, te voet, drie uren ver, telkens beladen als een ezel met zijn vracht.” p. 102.

Op de lijsten van uitlening worden vermeld : datum van uitlening, auteur en titel van het boek, datum van teruggave en de naam van de ontleners. Een steekproef in een van de lijsten leverde volgende bijzonderheden op : tussen 21 september 1844 en maart 1846 heeft MEGANCK 31 maal boeken ontleend aan de Bibliotheek van de Universiteit, en dat zo wel in de zomer- als in de wintermaanden. Het zijn bijna alle werken van juridische aard en de uitlening beperkt zich tot één werk.

(Een bezoeker had Meester Neirinck verweten dat het zo vuil in zijn huis was.)

“Daarop had hij een hele redevoering gehouden, waaruit hij bewees dat een zwijn het gezondste beest van een hoeve was en in een stinkhok zijn leven sleet; dat de mensen veel te veel trachten naar welstand en genot; dat hun huizen te luchtig waren, en hij had het voorbeeld aangevoerd van Diogenes, die een ton tot woning bezat en gelukkig was.” p. 107.

In de brief van SCHATTEMAN vernemen we dat baron Jules DE SAINT-GENOIS MEGANCK met de naam filosoof bestempelt. Dat zou er kunnen op wijzen dat MEGANCK te Gent, onder de bezoekers van de universiteitsbibliotheek, voor een nieuwe Diogenes doorgaat, een man die de aardse goederen misprijst en aan de sociale conventies zijn hielen veegt. Dat SCHATTEMAN in zijn brief die eenzelve dorpsgenoot niet hoog aanslaat, moet

ons niet verwonderen; vrederechter SCHATTEMAN zal het meer dan eens aan de stok gehad hebben met de Nevelse “praktizijn”, want : *“Al wie een proces had, al wie een advies wenste, wendde zich tot Meester Neirinck. Met raad en daad, voor een hongerloon, stond hij elk te woord.”* p. 101.

“Aldus verliep nog menig jaar.

Meester Neirinck heeft een geraaktheid gehad, werd er ons verteld. Hij is naar het hospitaal gevoerd.” p. 106. Volgens SCHATTEMAN'S brief werd MEGANCK verplicht het deel van het huis dat hij huurde te verlaten. Nu kan het best zijn dat hij rond die tijd een beroerte heeft gekregen en naar het “hospitaal” diende te worden getransporteerd.

“Indien hij niet aarden kon in het hospitaal, mocht hij het verlaten, en zij maakten een bedekte zinspeling op het kapitaal, dat zijn boeken vertegenwoordigden.” p. 108. Verder lezen we nog : *“Er waren werken van grote waarde bij.”* p. 109.

Uit de brief van burgemeester CACKAERT blijkt dat MEGANCK persoonlijk kostbare boeken bezat en dat baron Jules DE SAINT-GENOIS zich over het lot van MEGANCK ontfermde. Gegevens over de aard van die boeken hebben we niet kunnen vinden.

“Nooit zou hij echter nog bekwaam tot zelf-hulp of pleiten wezen.” p. 107.

Deze versie klopt niet volledig met de informatie die we in de brief van J. TESSELY krijgen; daarin wordt de nadruk gelegd op de nooit aflatende leesgierigheid van Meester MEGANCK, die het nog waagt op 76 jarige leeftijd, de reis Nevele-Gent en terug te voet - naar alle waarschijnlijkheid - af te leggen (10).

“Meester Neirinck stierf kort daarna, door een tweede beroerte getroffen.” p. 109.

Volgens de ambtelijke documenten verbleef MEGANCK van einde 1866 tot aan zijn dood in het “Hospitaal Louise” te Nevele; op 14.03.1869 overleed hij er in de gezegende ouderdom van 79 jaar. Virginie Loveling schrijft zijn dood toe aan een beroerte, het register vermeldt “hydropisie”, waterzucht.

“Er bestaat overigens een portret van hem in houtsnij, een pentekening, eertijds in de handel, treffend van gelijkenis.” p. 110.

Spijtig genoeg hebben we geen exemplaar ervan kunnen vinden. Het lijkt wat zonderling dat van een mens, die zo schamel leefde, er een portret in de handel verkrijgbaar was. MEGANCK kwam waarschijnlijk te Gent in betrekking met personaliteiten (11) die zich lieten portretteren. Werd hij in de gelegenheid gesteld dit ook te laten doen? De Gentse graveur VAN LOO heeft heel wat merkwaardige portretten gegraveerd zoals dat van baron Jules DE SAINT-GENOIS.

SLOTBESCHOUWING

Die zakelijke en ambtelijke gegevens die we aangegeven hebben, kunnen slechts tot hun recht komen bij de integrale lectuur van *Florence Schoor* en van *Meester Neirinck*. Ze tonen dan ook aan dat Virginie LOVELINGS *Herinneringen*, op een paar na, werkelijk een kroniek zijn van het Nevelse gebeuren omstreeks het midden van de 19de eeuw. Zijn er een paar details die niet kloppen met de versie van de schrijfster, dan is dat te wijten aan de tijdsruimte die ligt tussen de feiten en het verhaal ervan, zo wat een dertig of veertig jaar.

We mogen dan ook, inzonderheid de mensen uit het *Land van Nevele*, prof. VAN ELSLANDER dankbaar

zijn, omdat hij ons in een pocketuitgave Virginie LOVELINGS boeiende evocatie van het Nevelse dorpsleven bezorgde.

J. VAN DE CASTEELE
ST.-AMANDSBERG

NOTEN

- (1) Tegenover de eerste bladzij van *Peetje Girre* vond dhr. J. LUYSSAERT een briefkaart van Virginie Loveling gezonden aan Nica Fredericq, waarin de schrijfster haar werkmethode belicht. Het is in het Engels gesteld. Er staat daar o.m. geschreven : “... I have known Peetje G. as a very vulgar beggar. Never spoke to him. Once he seems to have inherited some money. I do not know how much nor from whom. At that time he was admitted as an inmate at the house of a baker. After a short time they took a dislike to him and turned him out of doors. That is all I heard about the story. The whole subject is a mere fancy of mine...”
(Ik heb Peetje G. als een gewone bedelaar gekend. Nooit heb ik met hem gesproken. Het schijnt dat hij eens een erfenisje had gekregen. Hoeveel het bedroeg of van wie het kwam, weet ik niet. Toen werd hij als een huisgenoot bij een bakker opgenomen. Weldra kon men hem daar niet meer luchten en werd hij aan de deur gezet. Dat is alles wat ik daarover weet. Het verhaal zelf is een louter verzinsel van mijnentwege.)
- (2) EDUARD MAERE (1836-1901) heeft zich te Deinze gevestigd waar er nog van zijn afstammelingen wonen. Een van zijn zonen was Mgr. R. MAERE (1869-1950), professor in de kunstgeschiedenis aan de Universiteit te Leuven.
We vinden Eduard MAERE nog in volgend schrijven :

“Deynze, 21e Mei 1900.

Hoogachtbare Jufvrouw,

De ondergetekenden
Charles Blomme, Vrederechter
Jozef Lodewijk Tessely, Rustend Griffier

Pieter Vander Cruyssen-Van Dommele, Tabakfabrikant
 Eduard Maere-Delaye, Handelaar
 Julius Dobbelaere, Postbediende en vrouw Charlotta
 T'Kindt,
 bijzondere
 allen Nevelschen - wonende te Deynze, hebben met het
 grootste genoegen vernomen dat aan U.ed. - hunne voor-
 malige dorpsgenote - bij Koninklijk Besluit van 12 dezer
 maand het Ridderkruis der Leopoldsorde werd toegekend
 en komen U.ed. bij die gelegenheid in gezamenlijken naam
 hunne hartelijkste en welgemeende gelukwensen aanbie-
 den.
 Is er eene onderscheiding wezentlijk verdiend, het is wel
 door U, Hoogachtbare Jufvrouw, die door Uwe letterkun-
 dige schriften zoo veel hebt bijgebracht ter verzedelijking
 van het volk en ter verheerlijking onzer zoo duurzame
 moedertaal.. ”

- (3) J. VAN DE CASTEELE, *Adèle Charlotte Fobe, de Nevelse vriendin van Virginie Loveling*, in *Berichtenblad van de Heemkundige kring "Het Land van Nevele"*, IV (1973), blz. 51-52.
- (4) In zijn critische uitgave van *De "Biografie" van Virginie Loveling*, Mededeling nr 4 van de Centrale Bibliotheek van de RUG, 1963, schrijft Prof. A. VAN ELSLANDER : "Chronologisch gaat deze 'Biografie' dus een tiental jaren vooraf aan de andere 'herinneringen', die immers alle tussen 1905 en 1912 werden opgesteld."
- (5) Bij de hr. A. Janssens berust het *Kasboek des Schatbewaarders* van het Katholieke Schoolcomiteit van de Gemeente Nevele. In juni 1879 stort Felix Maere 100 frank, een betrekkelijk hoog bedrag.
- (6) SCHATTEMAN Victor-Adolf (1811-1885), vrederechter van het kanton Nevele en burgemeester van Nevele van 1882 tot 1884.
 CACKAERT Augustinus (1801-1873), burgemeester van Nevele van 1861 tot aan zijn overlijden.
 Baron Jules DE SAINT-GENOIS (1813-1867), doctor in de rechten, hoogleraar-bibliothecaris van de Gentse Universiteit. Naast zijn buitengewoon verdienstelijk researchwerk op historisch gebied, schreef hij ook bellettristisch werk in het Frans en in het Nederlands. Een historisch verhaal van hem heeft als titel *Le Château de Nevele*, maar het betreft hier de ver-

blijfplaats van de Heer van Nevele, het kasteel van Ooidonk.
 Zie brieven in bijlage V, VI, VII.

- (7) Nu eens is het "jurisconsulte", dan weer "praktizijn", woorden die rechtsgeleerde betekenen. Had Meganck zich die titels onrechtmatig toegeëigend, want in de laatste aanduiding van zijn beroep komen ze niet meer voor.
- (8) Prof. K.G. van Acker, hoofdbibliothecaris van de Universiteitsbibliotheek, heeft voor ons een paar registers opgedolven i.v.m. het archief van de Bibliotheek. Het betreft namelijk :
Registre de Correspondances (van 19 okt. 1843 tot 1 mei 1869).
Registre des ouvrages prêtés à l'extérieur (van 4 okt. 1841 tot 1 maart 1846).
Bibliothèque de l'Université de Gand 1844 (alfabetisch register met de namen van de boekenleners).
 Eveneens in het archief van de Bibliotheek bevond zich de brief van J. TESSELY. Zie bijlage VIII.
- (9) Prof. A. Derolez wees ons op een studie van ere-hoofdbibliothecaris Prof. R.F. APERS, *Schets ener geschiedenis der universiteitsbibliotheek te Gent*, in *Handelingen van het 2e Wetenschappelijk Vlaamsch congres voor Boek en Bibliotheekwezen*, Gent 1932.
- (10) De hr. A. Janssens heeft voor ons de handtekening van de brief ontcijferd. Zie bijlage VIII.
 J. TESSELY (1827-1902) was toen "geheimschrijver van het "armbureel", notaris B. DIERICK (1812-1881) voorzitter. Eveneens ons medegedeeld door de hr. A. Janssens. Die J. Tessely is dezelfde waarvan sprake in noot 2.
- (11) Als we de lijsten van ontlening naslaan prijkt Megancks naam naast namen uit het universitair milieu van toen, o.m. Moke, Stecher, Kickx, Laurent, Serrure, Eeman, enz.

Bijlage I. VIRGINIE LOVELING

door Cyriel Buysse

(verschenen in het tijdschrift *Op de Hoogte*, jg. 1912)

In dezen tijd van droeve leelijkheid, in dezen tijd van walgwekkende Duitsche-operette-kluchtmanie, van krasse-gramfoon-muziek en menschonteerd cinema-graaf-gedoe; in dezen ruwen, groven tijd, waar de meeste mannen zóó uitsluitend door den strijd om het bestaan zijn in beslag genomen, dat voor Kunstgenot geen uurtje van hun druk bezetten dag meer overblijft, terwijl de vrouwen, althans in haar straattoilet, zich zóó hebben toegetakeld, dat zij als levende karikaturen, als verbijsterende monumenten van "De Leelijkheid" over de wereld loopen; ... in zulk een tijd van allerdiepst verval is het toch een verademing, nog hier en daar, al is 't ook maar als zeldzame uitzondering, een openbaring van eerlijke schoonheid met frissche kracht te zien opbloeien. En eigenaardig mag het heeten, dat zulks in den laatsten tijd herhaaldelijk voorkomt bij een volk dat als geheel niet hoog staat in cultuur, en in een land, waar, onder vele opzichten, nog middeneeuwsche toestanden heerschen : Vlaanderen, het lang en diep gezonken Vlaanderen ontwaakt tot zelfbewustzijn en wil eindelijk zijn echte kunstenaars leeren kennen en vereeren!

Wil Vlaanderen dat eindelijk en werkelijk ?

Ja.

Dikwijls werd de blijde boodschap ten onrechte verkondigd. Maar nu... nu is het feit onloochenbaar.

Vlaanderen, dat wij allen voor de Vlamingen verloren waanden, Vlaanderen is ontwaakt en herleeft.

Er is een blijde, jeugdige geestdrift onder 't Vlaamsche volk gekomen. Wie twintig jaren geleden onder dat volk leefde en er in dien tijd een kunstuiting bijwoonde, hij vergelijkte toen met nu, en groot zal zijn verrassing wezen.

Toen,... toen werd men lachend aangeken, als men den

naam had "zich met Kunst bezig te houden". - "Vous vous occupez encore toujours de littérature ?" klonk het in 't Fransch, altijd en uitsluitend in 't Fransch, op den zelfden toon waarop men zou gevraagd hebben : "Hou je er nog altijd die rare soort van kippen in je volière op na ? Maar nu ... nu is er onder de jongere Vlaamsche generatie een soort eerbied voor de kunstenaars ontstaan; en meteen - en dit is 't beste, - is ontstaan het zoolang ontbrekend gevoel van eigenwaarde en ras-bewustzijn. Eens, op een auto-reis met Maeterlinck, kwamen wij in een zeer klein en ver van alles afgezonderd grensgehucht, waar de beroemde dichter zijn naam moest aangeven en een stuk onderteekenen. 't Kommiesje dat hem hielp keek als verbouwereerd op toen het dien naam hoorde en vroeg mij fluisterend, achter Maeterlinck's rug : - Is dat de groote, de beroemde, wiens werken ik allen heb gelezen ?

- Tiens, c'est une lampe qui veille au noir de la nuit, zei Maeterlinck met zijn rustig-flegmatischen glimlach, toen ik hem naderhand 't geval vertelde.

Welnu, zoo is het op 't oogenblik ook in Vlaanderen. Hier en daar, in de donkere woestijn der onwetendheid, zijn er, onder de opkomende jeugd "des lampes qui veillent". En niet slechts enkele, maar vele zijn er reeds, en wel voornamelijk onder de nederige klasse, daar waar men ze 't minst zou verwachten.

Het is een zeer eigenaardig verschijnsel in Vlaanderen, dat het licht niet van hoog naar laag, maar wel van laag naar hoog zal komen. De banaal-verfranschte hoogere standen : de rijke burgerij, de adel, zijn meestal grenzeloos-onwetend en moeten door de minderen van stand, door de werkersklasse en de geringe burgerij, hun eigen bijzondere mannen en kunstenaars en meteen de waarde van hun stambewustzijn leeren kennen. Professor Bolland is ons, niet lang geleden, in Vlaanderen groote, harde waarheden komen zeggen. Af en toe heeft hij zelfs meer dan de waar-

heid gezegd en, door den gloed zijner overtuiging meege-sleept, wel eens zijn doel voorbijgestreefd, wat zwakheid gaf naast heel veel kracht. Toch heeft hij goed gedaan. Zijn striemende zweepslagen raakten geen doode, noch ongevoelige lichamen. Maar wist hij wel genoeg af van het bestaan der "lampes qui veillent" in Vlaanderen, en op wier jeugd en kracht de schoone toekomst rust? Want zij zijn het ook die er het eerst aan gedacht hebben hun beroemde schrijfster Virginie Loveling een nationale hulde te brengen.

Het is mijn bedoeling niet Virginie Loveling aan de lezers van Op de Hoogte voor te stellen. Ik vertrouw dat haar naam en haar werken voldoende bekend zijn. Wie van ons heeft niet haar verzen en die van haar zoo liefderijke en talentvolle jonggestorven zuster Rosalie op de schoolbanken geleerd? Wie kent niet haar romans en novellen, waarin een gansche tijdperk van Vlaamsch leven is vereeuwigd?

Ik noem slechts voor memorie onder velen: de Novellen en Nieuwe Novellen, Het Hoofd van 't Huis, Idonia, In onze Vlaamsche Gewesten, de Bruid des Heeren, Sophie, Een dure Eed, en nu het laatste, nog niet lang verschenen Een Revolverschot.

Telkens wanneer ik de boeken van V. Loveling lees en herlees, is 't mij te moede alsof ik, in voortdurende ver-rukking, wandelde midden in een reeds ietwat verwijderd land van allerliefste en allerinnigste bekoring.

Het Vlaanderen dat zij beschrijft, de toestanden die zij erin ontleedt en de personen die zich daar bewegen, het zijn meestal de toestanden en de personen, het is het mooie Vlaanderen van zoowat een kwart eeuw geleden. Het Vlaanderen der lieve kleurenhuisjes en der ouderwet-sche interieurs, waar nog oliepitjes branden in plaats van petroleumlampen en waar de oudjes met witte vleugel-muts en spannend bruin lint nog aan het spinrad zitten;

het Vlaanderen der slingerpaadjes en der holle wegjes tus-schen 't bloeiend koren; het Vlaanderen der houten mol-lentjes, der strooien daken en der ontroerend-poëtische, witte, oude kerkjes; het Vlaanderen, helaas! dat met den dag verdwijnt, door het moderne leven ontsierd, overwel-digd en verdrongen.

Nevele, haar geboortedorp, lag in dien tijd nog zonder eenige praktische verbinding met het groote stadsverkeer. Er was geen spoor, - die is er nog niet, - er lag geen stoom-tram, - die is er pas gekomen - er waren geen rijwielen noch automobielen: de eenige aanraking met de buiten-wereld was een aller-afschuwelijkste postkar, een oorver-doovend schok-en-rateltuig, een echte middeneeuwsche "coach" gelijk de Deadwood-coach van Buffalo Bill, die drie of viermaal daags haar schaarsche passagiers naar en van het verafgelegen, klein, landelijk spoorwegstation bracht. Brak er onderweg iets aan de postkar, lag het dorp des winters ingesneeuwd met ontoegankelijke we-gen, dan was meteen ook alle gemeenschap met de verde-re wereld afgebroken en men kon zich in een woestijn-oase of op een eiland wanen.

In dat dorp, dat anders toch een groot en schoon dorp was, met een vrij talrijke bevolking, heeft Virginie Love-ling meer dan veertig jaren van haar leven doorgebracht. Al de menschen kende zij er - en allen kenden haar; maar niemand vermoedde, zelfs in de verste verte niet, waaraan zij, en haar zuster Rosalie, hun leven besteedden. Zij kon er gansch gerust haar typen (en hoe typisch waren zij, in dat van alles afgezonderd oord) bestudeeren, ze kon-terfeiten naar het leven en ontleden in hun ziel, zonder er ooit door iemand in haar werk gestoord te worden. Haar boeken zijn dan ook vol van die typen en indruk-ken, ontleed met een waarheid, een fijnheid en een diepte van gevoel, die ze voor eeuwig frisch en levend houdt. Bij haar komen we nooit, of bijna nooit, in de te zoete, romantische stemming van vrouwe Courtmans of Con-

science; ook niet in den wrangen, harden trant van vele latere schrijvers, die meer door de sociale en moreele ellende van het Vlaamsche volk getroffen werden : haar typen zijn eenvoudig van een zuivere waarheid uit een beteren tijd, toen de strijd om het bestaan nog minder heftig woedde, of toen de nederigen het kwellend verlangen naar een beter lot nog zoo bitter niet voelden. Een onuitsprekelijke "charme" doorademt al die werken, en telkens weer denkt men met weemoed : hoe jammer dat al dat pittoreske en toch zoo innig-ware niet altijd kan blijven duren.

Trouwens Virginie Loveling heeft hare kunst niet beperkt tot loutere belangstelling voor de minderen van stand onder de plattelandsbevolking. Wel integendeel. Haar werk is synthetisch, omvat het geheele Vlaamsche leven. Een aantal harer romans. - misschien wel de meeste - zijn genomen in de betere standen, voornamelijk in de kringen der gegoede burgerij, waaruit zijzelve afstamt. En ook daar is de ontleding telkens van een raakheid en het gevoel van een fijnheid, die voortdurend bewondering wekken. Als eenzame waarneemster voelt men haar daar staan, eenzaam zoowel in haar eigen milieu als in de omgeving der minderen, eenzaam in de nooit-uitgedrukte, maar aldoor gevoelde voornaamheid harer intellectueele beschaving en verfijning, die telkens weer aanstoot krijgt door het omringend leven. Zij staat alleen, en ziet en voelt, en in haar boeken voelen de vrouwen uit haar stand dikwijls haar eigen heimweegig leed en haar stilweemoedige verzuchting mee. Nooit zit zij gansch onbevangen mee aan tafel, vóór het gastmaal waaraan de anderen zich te goed mogen doen. Zij zou wel willen, zij glimlacht sympathisch met de anderen mee, zij benijdt soms het geluk van algeheele overgave om zich heen; maar zij kan niet, zij staat er toch altijd eenigszins buiten, omdat zij dat alles objectief blijft beschouwen, omdat het hare mooie zending op de wereld is met ongekende knapheid

te analyseeren en voor eigen genot daaruit alleen te kiezen het soms o zoo bescheiden deeltje, dat haar dan ook werkelijk dienen en als een kind gelukkig maken kan.

Op den 28sten April dus zal Vlaanderen te Gent zijn groote schrijfster plechtig vieren. Het zal een mooie en indrukwekkende betooging wezen. "Les lampes qui veillent" zijn klaar en in niet gering getal zullen zij opkomen om de bewonderenswaardige en geëerbiedigde vrouw te aanschouwen.

Laat ons hopen, dat ook de hulde van Nederland, dat haar vóór Vlaanderen kende en waardeerde, op het feest niet zal ontbreken.

of my niet en staande het
wonderlijk van stand ^{altes} behandeld
hebt als eene ware vrienden
wyl ik de voor dit schryven
myne ware vriendschap en
tevens myne dankbaarheid
bewyzen.
Verhopende geene juf
vrouw dat dit schryven al
aangenaam zal zijn blyf
ik Uwe dienaar
Filomene Mestach

Mestach (sic) Philomena, geboren te Vosselare op 1 september 1848, winkelierster, wonende te Nevele, Zeistraat 30, echtgenote van Haerens Constant (vlasbewerker-stoelvlachter) beiden vertrokken naar Vosselare op 19 oktober 1915. (Mededeling van de hr. Patrick Van de Castele, gemeentesecretaris Nevele.)

Bijlage IV. VIRGINIE LOVELING GEVIERD.

(Van onzen correspondent.)

II.

Brussel, 30 April.

Laat ik u dus vertellen hoe het er toeging op wat ik zou noemen de Loveling-fuif, indien zooveel deftige lieden en ultra-officieele personen daar niet aan deel hadden genomen, maar wat die benoeming, hoe familiaar ze ook weze, toch wel verdienen zou om de stemming van hooge pret, die zelfs de hoog-geplaatsten te bezielen scheen. Die stemming hing Zondag nochtans niet in de Gentsche lucht. Zij was ijl en zonnig, die lucht, maar tevens uiterst kalm. En blijkbaar uiterst kalm ook de Gentsche bevolking. Het bleek al van ons aankomen aan het station : niettegenstaande men daar een afgevaardigde der Koninklijke Vlaamsche Academie in den persoon van Victor de la Montagne, en een afgevaardigde der Vereeniging van Letterkundigen in den persoon van Maurits Sabbe kon zien uitstappen; niettegenstaande de glanzende auto die er de familie Buysse opnam en het rood-gebuisde neger-tje dat Max Roosees in een rijtuig hielp; niettegenstaande zelfs de aanwezigheid van een vertegenwoordiger der Nederlandsche regeering, Dr. Hendrik Muller, en van twee correspondenten der N.R.Ct., bleef zij, de Gentsche bevolking, flegmatisch en onverschillig. Ik vermoed het althans, want eigenlijk kreeg men ze niet te zien. Zij zat verscholen achter de blinkende gevels der huizen, hermetisch ingesloten, vermoedelijk bezig inderhaast de volledige werken van Virginie Loveling te herlezen om in de stemming te komen. Zoodat we konden kuieren door eene als uitgestorven stad, zeer geschikt om de twee eerste hexameters van "Hermann und Dorothea" in ons geheugen op te roepen (wat echter niet de bedoeling kan zijn geweest van het feestcomité); en zelfs de talrijke omwegen, met opzet ge-

kozen om levende zielen te ontmoeten, lieten ons niets bewonderen dan de vlaggen en de wimpels, die, hier en daar, bewijzen moesten dat er dan toch iets gebeuren zou.

Wij gingen dejeuneeren in een gasthof, dat ik u warm aanbeveel maar niet noemen zal om den schijn van reclame-makerij te vermijden. Waarna we ons begaven naar het stadhuis, dat vol champagneglazen stond, en waar ook binnen kwamen menschen in rok of galatoilet. Ik herken de bovengenoemde heeren Rooses en Muller, in gesprek met uw landgenoot den uitgever Robbers; de familie Buysse; Mevrouw Anna de Weert-Cogen; Prof. Dr. Logeman en Mevrouw Logeman-van der Willigen; Prof. Dr. Paul Fredericq in habietcostuum en met een bolhoedje, en die allervriendelijkst de honneurs waarneemt; en verder talrijke andere dames en heeren, die ik u niet noem, omdat ik ze niet ken, en gij ook niet trouwens. De liberale wethouders de Weert en de Bruyne hebben hun zilveren uniform aan; de socialistische wethouders Anseele en Lampens doen losjes in hun colbertje; en de vette bisschop-handen van burgemeester Braun doen zijn witte handschoenen kraken.

Trompetgeschetter : de stoet komt aan. Ik, die het stadhuis van Gent op zijn duimpje ken, noodig mijne confrères der pers uit plaats te nemen op het balkonnetje, vanwaar Jacob van Artevelde de Gentsche gemeentenaaren placht toe te spreken : een plaatsje onzer waardig, vermits ook wij den volke plegen toe te spreken, en vanwaar men, trouwens heel goed zien kan. Eerst een groote witte lap : "Nevele viert zijne groote kunstenaars"; want het is de afvaardiging van schrijfsters geboortedorp die den optocht opent; achter de moedig-blazende fanfares, al de typen uit Loveling's en Buysse's romans, die wij, niettegenstaande hunne feestvierende deftigheid, onmiddellijk erkennen. Daarop volgen de verbroederende vlaggen van de Studentengenootschappen " 't Zal wel gaan"

en "Rodenbach's vrienden" : diep ontroerend symbool van de eensgezindheid van alle partijen, bij 't vieren der heldin van de dag. En dan komen de "Hereman's zonen": de vereeniging der leerlingen van het Athenaeum; het "Willemsfonds" en het "Davidsfonds", de "Gentsche Vrouwenbond" voorafgegaan van een trommelaar met rooden mond en eene pijp daarin. En dan... maar hoe zou ik ze u allen opnoemen, de duizenden die, achter hunne veelkleurige vlaggen en toeterende muziekkorpsen aan, het portret van Virginie Loveling op hoed of muts, monter aanstappen, en de vriendelijkheid hebben ons toe te wuiven : die uit West-Vlaanderen die een lancier in hunne gelederen voeren (ik ben nog niet te weten (*sic*) waarom); die van Antwerpen, aangeleid door prachtstukken van Antwerpsche jofferen; die van Brussel die aan Vlaamschen geestdrift de elegantie van den grootstedeling weten te paren; die, talloos, van Gent, vanaf de kleuters der bewaarschool tot bij de grijsaards van het oudemannengesticht; en die van het Algemeen Nederlandsch Verbond, waarvan de zijden hoeden schitterenden indruk maken; en die daarop van het feestcomité, die het demietje luchtig over den rokarm dragen; en die van de Vlaamsche Academie die, gelaten, den tocht wat lang vinden en een rood maar imponeerend gezicht voeren; en die van de familie, door Cyriel Buysse met leuke facie aangevoerd. En eindelijk, onder het huilen van Benoit's bemoedigenden "Strijdkreet", de kapel onzer dappere weesjongens en een landauer, bezet met koetsiers die witte dijen vertoonen, en waarin plaats hebben genomen de gevierde schrijfster en drie onzer jonge dichters : René de Clercq, voorzitter van het comité, Richard de Cneudt, secretaris, en Adolf Herckenrath, die de phinantie van het feest bereddert.

Onder het gejuich wordt uitgestapt. Met eene, bij hem onvermoede gratie biedt René de Clercq zijn arm aan; Herckenrath en De Cneudt wippen met dichtertlijken

zwier uit het rijtuig. En wat er verder op straat omgaat, weet ik niet meer, want ik heb mij naar de zaal zelve gekeerd en daar staan comité en gemeentemagistraat tegenover elkander te buigen. De Clercq doet de voorstelling. Burgemeester Braun, een Waal, leest met zeer bevredigende uitspraak eene verwelkomingsrede, begeleid door een harmonica die op straat "La Petite Tonkinoise" speelt, en waar Gustaaf d'Hondt, Vlaamsch literator en burgemeester's secretaris, zedig de oogen bij neerslaat. En het is waarlijk heel gezellig. Een gulden gedenkpenning wordt der gevierde aangeboden, die, zeer aangedaan, met eenvoud eenige schoone dingen zegt, terwijl men de champagnestopsels als verre kanonsalvo's hoort knallen. Men drinkt. Het is verbazend hoe men zich ineens omringd bevindt door oude vrienden, die de eer en het genoegen willen ondervinden, om op uwe gezondheid hun glas te ledigen... Waarop men naar den Vlaamschen Schouwburg gaat.

Voor eene tot in de nokken gevulde zaal heft Nevele's onvermoeibare fanfare de Brabançonne aan. Een luide eisch uit de hanebalken bezorgt ons een "Vlaamschen Leeuw" wien het zeer zeker aan klauwen noch tanden mangelt. En dan haalt men het gordijn op : een Empire-salon vol wuivende vlaggen en blanke maagdekens, geschaard om iets wits, dat er geheimzinnig zou uitzien, indien niet iedereen wist dat het de buste is van de jubilaresse, waar men een doek om gewonden heeft, misschien wel tegen de tochten. Daarnaast een zetel voor Mej. Loveling, die echter niet lang tijd heeft er neer in te zitten, want weldra treedt parmantelijk de breedgebaarde René de Clercq naar voren die, met heldere stem, eene gloedvolle en trouwens schoone feestrede voordraagt van op het nummer der "Witte Kaproen", waarin ze gepubliceerd staat, en waar ik heel graag een paar insinuaties in had gemist (*sic*). Het doek wordt van het borstbeeld weggehaald onder donderende toejuichingen. De jonge

beeldhouwer, Karel de Cocq, de witte handschoenhand op het zwarte gekleede-jas-hart, buigt diep bewogen. En daar zingt men dan maar weêr een "Vlaamsche Leeuw" bij, terwijl het tooneel in een echten tuin wordt herschapen : honderden ruikers en bloemstukken zenden ons hunne aromen, wat niet het minst-verkwikkende deel der feestelijkheden uitmaakt. Nu komt de heer De Cneudt aan het woord, die met een aangenaam tenorgeluid een langen, lofvollen brief van minister Poulet, en tevens een telegram van dezen, waarbij aan Virginie Loveling het Officierskruis der Leopoldsorde wordt toegekend, afleest. Een Brabançonne begeleidt de warme hulde van het publiek; en, wanneer de heer Dr. Muller Mej. Loveling tot Ridder benoemt in de Oranje-Nassauorde, met eene rede waarin hij vooral doet uitkomen dat schrijfster heeft verkozen te schrijven in eene taal, die haren roem misschien beperkt, maar die ze liefheeft omdat het hare moedertaal is, dan klinkt uit het Nevelsche koper 't "Wien Neerlands bloed", dat luider kele door heel de geestdriftige zaal wordt meêgezongen, niemand minder dan Prof. Dr. Bolland inclus, die aan zijn uitgestrekte arm met een groetenden hoogen hoed het eeresalut der Hollandsche filosofie aan de Vlaamsche letterkunde toewuift. Richard de Cneudt leest verder zijne telegrammen en brieven af : van de Leidsche Maatschappij van Letterkunde, van G. Busken Huet uit Parijs, van Wedwe Jan van Rijswijk, van Pol de Mont, van Louis Franck, van de redactie van "De Gids", van de uitgevers Brusse, van Hélène Swarth, van honderd andere beroemdheden, waarlijk te lang om te melden. En dan komt notaris Van Roy, van Nevele, den groet van het geboortedorp, van de wieg der "Nevelsche nachtegalen" en ... den Nevelschen welf Buysse brengen, met weêr een gedenkpenning. En dan is het Frans Reinhardt, die den groet brengt der Brusselsche vrienden, en, waar hij eene toespeling maakt op de vervlaamsching der Gentsche Hoogeschool, een

nieuw eeresaluut van Prof. Dr. Bolland verwekt, en ont-
haald wordt op donderende toejuichingen... En aldoor
maar tusschenin toetert Nevele Vlaamsche Leeuwen.
Tot eindelijk Paul Fredericq in naam zijner tante dankt,
met die gemoedelijkheid die niemand hem nadoet, en
in een redevoerinkje dat charmant mag heeten. Hetgeen,
opnieuw, de behoefte wekt in de Nevelsche blaas-kelen,
een nieuwen Vlaamschen Leeuw te laten schallen... Een
keurig concertje volgde, waarop verzen en proza van
Virginie Loveling werd geciteerd, en liederen gezongen
op tekst van de gevierde.

En toen was het 't democratisch banket, Democratisch
alleen, omdat wij in 't hart van het bij uitstek demokra-
tisch Vlaanderen zijn. Waar echter, vrouwelijk en manne-
lijk, de bloem aanzat van Vlaanderen's driedubbele aristo-
cratie : die van den naam, die van het geld, en zelfs die
van den geest. Zal ik u verder van de jool vertellen ?

Van de tallooze toosten, waaronder die van René de
Clercq op het Belgische en Hollandsche vorstenhuis, waar-
bij een lang en uiterst vleidend telegram van Koning Albert
en Koningin Elisabeth werd afgelezen; die van volksverte-
genwoordiger Masson op de verbroedering tusschen Walen
en Vlamingen; die van Gustaaf d'Hondt op de gasten uit
Nederland, waar de heer Robbers op antwoordt; die van
Alf. Sevens op de aanzittende dames, van dewelke de
toekomst van Vlaanderen afhangt; die van Mevr. Anna
de Weerd en volksvertegenwoordiger Arthur Buysse, die
in naam der familie spreken; die van dichter Lambrecht
Lambrechts; die... Maar neem mij niet kwalijk : mijn
trein wacht mij, en ik heb vanavond nog een rendez-vous
in Brussel...

En aldus, geachte lezers, liep dit innemend feest ter eere
van Virginie Loveling ten einde.

Wie volgt ?

Bijlage V.

Aeltre, le 20 Janvier 1866.

Mon cher Baron,

*Je reçois votre lettre d'hier tandis que je chemine vers
Aeltre, c'est donc de cet endroit que je m'empresse de
vous répondre quelques mots.*

*Le philosophe Meganck, comme vous l'appellez, est cité
devant moi en paiement de loyers échus et en même
temps en déguerpissement. Ce malheureux n'a évidem-
ment de quoi payer la somme réclamée. Aussi a-t-il borné
sa défense à opposer à la demande une foule d'excep-
tions dont j'ai à examiner le plus ou moins de fondement.
Les propriétaires de la maison habitée par Meganck lui
ont offert dès l'introduction de la cause de le tenir quitte
de tous les loyers échus s'il voulait s'engager par écrit à
quitter la maison au 1er mai prochain : il a refusé de
signer l'acte préparé à cet effet. Il donne pour motif de
son refus qu'il ne saurait où se loger à l'expiration de ce
délai. Le bureau de bienfaisance lui a promis de lui don-
ner un logement assez convenable à l'hôpital Louise à
Nevele : il ne veut guère entendre parler de l'hôpital.*

*J'ai fait moi-même des démarches chez un des membres
du bureau de Bienfaisance pour obtenir en faveur de ce
malheureux une maison pour lui seul. Car je crois que
c'est là son unique désir. Ce membre, qui est très servia-
ble et compatissant, m'a promis de faire à cet effet tout
ce qui est possible et je ne désespère pas qu'une maison
de pauvre ne devienne vacante d'ici au terme fatal. Mais
je crois que notre philosophe s'aliène un peu la sympa-
thie publique en opposant un refus à toutes les offres
qu'on lui fait. Quoique philosophe, il n'a en qualité de
locataire, aucun privilège, aucune immunité et il est sou-
mis à la loi commune et, vous le savez, le locataire en*

retard de payer peut être contraint par son propriétaire de vider les lieux.

Vous voyez donc, mon cher Monsieur, qu'il n'y a pas là ombre de persécution. Au reste, je continuerai de faire pour ce pauvre Meganck tout ce qui pourra adoucir sa malheureuse position.

Veuillez agréer, Monsieur le Baron, l'expression de ma considération la plus distinguée,

A. SCHATTEMAN

(Vertaling van bijlage V)

Aalter, 20 januari 1866.

Waarde Baron,

Ik krijg uw brief van gisteren terwijl ik op weg ben naar Aalter, van daaruit schrijf ik u dit briefje.

Filosoof Meganck, zoals u hem noemt, wordt voor mij gedagvaard wegens het betalen van achterstallige huishuur en vordering tot ontruiming. De sukkelaar kan natuurlijk de gevraagde som niet betalen. Daarom heeft hij zijn verdediging beperkt tot het aanvoeren van heel wat excepties waarvan ik de gegrondheid dien te onderzoeken.

De eigenaars van het huis door Meganck bewoond hebben voorgesteld, van zodra het geding begon, hem al de vervallen huishuur kwijt te schelden, indien hij schriftelijk wou beloven op 1 mei e.k. het huis te verlaten : hij weigerde het daarvoor opgemaakte stuk te ondertekenen. Als reden van zijn weigering geeft hij op dat hij, na verloop van dit uitstel, niet weet waar zijn intrek te nemen. Het armbestuur beloofde hem een vrij net verblijf in het hospitaal Louise te Nevele : hij wil van het hospitaal niet

weten. Ik zelf heb bij een van de leden van het armbestuur getracht om voor die sukkelaar een huisje voor hem alleen te bekomen, want ik meen dat het zijn enige wens is. Dit lid, dat zeer gediensdig en meevoelend is, heeft me beloofd hiervoor al het mogelijke te doen en ik hoop wel dat voor de fatale datum een huisje van het armbestuur vrijkomt. Maar ik meen dat onze filosoof zo wat de algemene sympathie verliest sinds hij alle voorstellen afwijst. Al is hij filosoof, in zijn hoedanigheid van huurder kan hij van geen enkel voorrecht genieten, van geen enkele vrijstelling en is hij aan de algemeen geldende wet onderworpen, en, zoals u weet, de huurder die niet betaalt, kan door zijn huisbaas gedwongen worden het huis te verlaten.

U ziet dus; Waarde Heer, dat er hier geen schijn van vervolging is, ik zal verder alles doen wat enigszins zijn toestand zou kunnen lenigen.

Aanvaard...

Bijlage VII

Nevele, den 17 April 1866.

Mijnheer den Baron,

Onlangs eenige dagen geleden heeft den heer Fobe, Deurwaerder, woonende te Hansbeke Uwe tusschenkomst aangezocht en waaraan gij wel hebt gelieven toetestemmen in voordeel van den ongelukkigen Meester Meganck, eenige boekdeelen te verkoopen, om daarmede zijne schuld van huispacht en kosten te kunnen kwijten.

De leden der besturende kommissie van het hospitaal Louise dezer gemeente hebben hem als pensionnaris aanveert, om hem aldus uit zijnen ongelukkigen staat te trekken en hebben hem een ruim vertrek verschaft om de overige van zijne dagen in zijne leeszucht te kunnen overbrengen. De Leden der Kommissie, om de bibliotheek van voormelden Meganck van haar weerde niets te doen verliezen, hebben geraadzaam gevonden, aan Uw E te verzoeken, indien die boekdeelen tot als nog niet verkocht zijn dezelve te doen overbrengen aan het adres van voorberoepen Kommissie.

Wij zullen met dankbaarheid de gedane uitschotten komen restitueren en aan Mr Fobe de som die Meganck schuldig is te betalen.

In het vertrouwen, Mijnheer den Baron, dat uw wel zult gelieven aan dit verzoek te voldoen hebben wij de eer de verzekering onzer achting aantebieden.

De Burgemeester voorzitter

A. CACKAERT.

Bijlage VIII

Nevele 31 oct 1866

Mynheer den Baron

Uwen brief van 29 dz hebbe wel ontvangen gewaegende van de boeken der bibliotheque aen Meester Meganck door uwe welwillendheid toevertrouwdt, de zelve in geval van overlyden onder myne zorg te nemen en die aen uw overtezenden. Ik achte my vereerd door uw verzoek en durve uw verzekeren dat er van onzen t wege geene voorzorgen en ontbreken om op eene voldoende wyze, aen uwe vraege te beantwoorden.

Mynheer Schatteman vrede regter onzer kanton heeft my van uwen t weg gevraegt van zoo veel mogelyk, gezegden Meganck te beletten van naer Gent tekomen, Mr Dierick lid der kommissie van het hospitael heeft op zich genomen aen Meganck te doen begrypen, dat zynen kadukelyken staet niet toelaet van nog naer Gent te gaen, de werken die hy verlangt, de zelve maer en moet vraegen, dat uw die al spoedig zult afzenden enz.; Meganck bekende alsdan dat zynen toestand inderdaed onbekwaem was geworden om die voyage in het vervolg nog te onderneemen; maer nu dat hy wat beter is, heeft hy nog eens gewaegt, buiten weete der kommissie naer Gent te komen. Den eersten dynsdag van November is het de gewoone maendelyksche vergadering en als dan zal ik Mr Dierick nog eens verzoeken van Meganck te verbieden van nog naer Gent te gaen.

De door uw betaelde kosten voor het terug zenden van de boeken van Meganck die eerst geschikt waeren om verkogt te worden, zal ik met de eerste dagen ter bibliotheque komen voldoen.

Aenveert bidde ik u Mynheer de verzekering myner her-

telyke groetenissen met de welke ik d'eere hebbe my te noemen

Uwen Dn Dienaer

J. TESSELY

Beknopte bibliografie van Virginie Loveling

In zijn boek *Het Aandeel der Vrouw in de Nederlandsche Letterkunde*, Gent, 1921, wijdt M. BASSE een uitvoerig hoofdstuk aan de gezusters Loveling. Zijn studie bevat een overvloed aan bibliografische gegevens die een basis kunnen vormen voor een bibliografie. Daar het niet de bedoeling was van de auteur een bibliografie te schrijven, bevatten zijn gegevens veel leemten en onnauwkeurigheden. Ik meen dat het, vijftig jaar na haar overlijden, een passende huldeblijk is aan V. Loveling haar te herdenken met een bibliografie.

Mijn overzicht is beknopt gehouden en kan geen aanspraak maken op volledigheid. Alleen het werk dat V. Loveling oorspronkelijk in het Nederlands liet verschijnen heb ik opgenomen. De eerste stappen van de gezusters Loveling in het proza waren vertalingen uit het Duits, Engels en Zweeds (1). Die vertalingen heb ik in mijn bibliografie niet opgenomen. Wat V. Loveling in het Frans schreef heb ik buiten beschouwing gelaten. Ook bloemlezingen komen in mijn bibliografie niet voor.

Tenslotte dank ik Prof. Dr. A. VAN ELSLANDER die mij enkele nuttige tips heeft gegeven en mij op het spoor van deze bibliografie heeft gezet. Mijn dank gaat tevens naar dhr. A. JANSSENS die mij graag de V. Loveling-bibliotheek in zijn Museum "Rietgaverstede" ter beschikking heeft gesteld.

PUBLICATIES IN BOEKVORM

(Rosalie en Virginie Loveling) : *Gedichten*, Groningen, J.B. Wolters, 1870, blz. 63-134; tweede vermeerderde druk, Gent, Ad. Hoste, 1877, blz. 125-260; derde vermeerderde druk, Gent, Ad. Hoste, 1899, blz. 105-264.

(Rosalie en Virginie Loveling) : *Novellen*, Gent, Ad. Hoste, 1874, blz. 175-301; tweede druk, Gent, Ad. Hoste, 1887, blz. 171-295; derde druk, Gent, Ad. Hoste, 1909, blz. 111-191; vierde druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1934 (2).

(Rosalie en Virginie Loveling) : *Nieuwe Novellen*, Gent, Ad. Hoste, 1876, blz. 157-320; tweede druk, Gent, Ad. Hoste, 1889, blz. 147-306.

(W.G.E. Walter) : *In onze Vlaamsche Gewesten. Politieke Schetsen*, Gent, Ad. Hoste, 1877; tweede druk, Gent, J. Vuylsteke, 1882.

Drie Novellen, Haarlem, Erven F. Bohn, 1879.

(Rosalie en Virginie Loveling) : *Polydoor en Theodoor en andere Novellen en Schetsen*, Gent, Ad. Hoste, 1883, blz. 1-92.

Josijntje. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1883; tweede druk, *Verhalen voor Kinderen, Josijntje*, Gent, Ad. Hoste, z.j.

De Spinnekop, Braaf maar niet onbedachtzaam zijn en Gevangen zijn. Drie Verhalen voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1884; tweede druk, Gent, Ad. Hoste, 1912.

Fideel en Fidelineken. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1883; tweede druk, *Verhalen voor Kinderen. Fideel & Fidelineken*, Gent, Ad. Hoste, 1913.

Het Hoofd van 't Huis en allerlei Schetsen, Gent, Ad. Hoste, 1883; tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1933.

De Sledevaart, Gent, Ad. Hoste, 1884; tweede druk, Gent, Ad. Hoste, 1911.

De Muisjes. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1884; tweede druk, Gent, Ad. Hoste, 1912.

Sophie, Gent, Ad. Hoste, 2 dln., 1885; tweede druk, Gent, Ad. Hoste (Volksbibliotheek), 3 dln., derde druk, Gent, Ad. Hoste, 2 dln., 1889.

De kleine Italianen. Vertelsels, Gent, I. Vanderpoorten, 3 dln. z.j. (na 1885).

Een Sint-Nicolaasgeschenk. Vertelsel, Gent, I. Vanderpoorten, z.j. (na 1885).

Van allerlei. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1886.

De Bekoring. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1886.

De Geschiedenis van Moorken. Verhaal voor Kinderen, Ad. Hoste, 1886.

Het Onweder. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1886.

Plagen en Goeddoen. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1886.

Een wereldlijk Hospitaal, z.pl., z.j., (1887).

Een Winter in het Zuiderland, Gent, Ad. Hoste, 1890.

Een Stierengevecht, z.pl., 1891.

- Idonia*, Haarlem, Tjeenk Willink, 1891; tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1933.
- Een dure Eed*, Gent, Engelcke, 1891; tweede druk, Gent, J. Vuylsteke, 1896; derde druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1933.
- Een Vonkje van Genie en andere Novellen*, Gent, J. Vuylsteke en Utrecht, Honig, 1893.
- Een Idylle*, Amsterdam, Veen, z.j. (1893); tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1934.
- De Troon van Engeland*, Amsterdam, Van Hollekema en Warendorf, z.j., (1893 ?).
- Mijnheer Connehaye*, Amsterdam, Veen, z.j. (1895); tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1934.
- De Bruid des Heeren*, Amsterdam, Elsevier, 1895; tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1934.
- Het Land der Verbeelding*, 's Gravenhage, Loman & Funke, 1896; tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1934.
- Madeleine*, Gent, J. Vuylsteke en Utrecht, H. Honig, z.j. (1897).
- De Twistappel*, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel en Rotterdam, Brusse, 1904.
- Herinneringen uit mijn Kindertijd. Bella en Sieska*, z.pl., z.j. (1905 ?).
- Het Lot der Kinderen*, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, 1906.
- De groote Manoeuvres*, Brugge, C. Moeyaert, 1906.

Erfelijk belast, Rotterdam, W.L. & J. Brusse, 1906.

Jonggezellen Levens, Aalst, De Seyn-Verhougstraete, z.j. (1907); tweede druk, *Jonggezellen Levens en andere Novellen*, Antwerpen, "De Sikkel", 1934.

Een Revolverschot, Antwerpen, De Nederlandsche Boekhandel en Utrecht, H. Honig, 1911; tweede druk, Antwerpen, "De Sikkel", 1934.

Bina, Amersfoort, Valkhoff & Co, z.j. (na 1910).

De Sledevaart, Gent, Ad. Hoste, 1911.

De Muisjes. Verhaal voor Kinderen, Gent, Ad. Hoste, 1912.

(In samenwerking met C. Buysse onder het pseudoniem Louis Bonheyden) : *Levensleer*, Gent, Ad. Herckenrath, 1912.

Tamboer, Antwerpen, "Lectura", 1920.

Van Hier en Elders, Gent, Van Rysselberghe en Rombaut, 1920 (3).

Herinneringen, Bijegebracht en ingeleid door Antonin van Elslander, Hasselt, "Heideland", 1967.

PUBLICATIES IN TIJDSCHRIFTEN

(Gedichten zijn met * aangeduid)

1853

* *Nieuwjaarsavond*, in *De Eendragt*, VII (1852-53), afl. 16 van 9 januari 1853, blz. 63 (ondertekend : "Virginie").

* *Helpt uw Broeders*, in *De Broedermin*, VI (1853), nr. 48 van 17 februari 1853 (niet ondertekend) (4).

* *Moeders Kruisken*, in *De Eendragt*, VII (1852-53), afl. 24 van 1 mei 1853, blz. 93-94 (ondertekend : "Virginië") (5).

1855

* *Vergankelijkheid*, in *De Eendragt*, IX (1854-55), afl. 16 van 7 januari 1855, blz. 63.

* *Het Liedje mijner Kindschheid*, in *Nederduytsch Letterkundig Jaarboekje*, XXII (1855), blz. 64-65.

1856

* *De Verwachting*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXIII (1856), blz. 75-77.

1857

* *De Molenzeilen*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXIV (1857), blz. 55-58.

1860

* *Twee broeders*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXVII (1860), blz. 49-51.

1861

* *Onrust*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXVIII (1861), blz. 48-50.

* *In 't Voorbijgaan*, in *De Vlaemsche School*, VII (1861), blz. 79.

1862

* *Bij Regendag*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXIX (1862), blz. 33-34.

1863

* *Aan 't Strand*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXX (1863), blz. 50-51.

* *In 't Lof*, in *Nederduitsch Maandschrift*, II (1863), dl. 1, blz. 146.

1864

* *Een zomersche Zondag*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXI (1864), blz. 50-51.

1865

* *De Schoone Reis*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXII (1865), blz. 83-88.

1866

* *Begrafenis*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXIV (1866), blz. 99-101.

Detel (naar het Platduitsch van Klaus Groth), in *Nederduitsch Tijdschrift*, (1866), nieuwe serie, dl. 1, blz. 27-64.

Antoon (naar het Platduitsch van Klaus Groth), in *Nederduitsch Tijdschrift*, (1866), nieuwe serie, dl. 2, blz. 47-85.

1868

* *Het Nieuwjaarsbezoek*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXV (1868), blz. 57-61.

* *Lotbestemming*, in *Nederduitsch Tijdschrift*, VI (1868), dl. 2, blz. 83.

1869

* *Najaarsindruk*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXVI (1869), blz. 42-43.

* *Avondindruk*, in *De Toekomst*, (1869), blz. 31.

1870

* *Een levenslot*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXVII (1870), blz. 49-50.

1871

* *Morgenwandeling*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXVIII (1871), blz. 40-41.

* *Geboortegrond*, in *De Toekomst*, (1871), blz. 30.

Boekbespreking van *Mr. A.M. de Cock, Het doel van het middelbaar onderwijs voor meisjes*, in *De Toekomst*, (1871), blz. 385-387.

1872

* *Gevangenschap*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXIX (1872), blz. 35.

1873

* *Gelijkheid*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXX (1873), blz. 32-34.

* *De zucht naar 't schoone*, in *De Toekomst*, (1873), blz. 16.

1874

De Verdwaalden, in *Nederlandsch Museum*, (1874),

blz. 72-85.

Eenige bemerkingen op sommige strofen van Ledegancks gedicht "De hut in 't Woud", in *De Toekomst*, (1874), blz. 117-121.

De keus eener kostschool, in *De Toekomst*, (1874), blz. 183-184.

Iets over Andersens vertellingen, in *De Toekomst*, (1874), blz. 313-321.

1875

* *Een Eindje Touw*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXXII (1875), blz. 35.

* *De kleine Savoyard*, in *Nederduitsch Letterkundig Jaarboekje*, XXXXII (1875), blz. 57-58.

1876

* *Vaarwel en Wederzien*, in *Nederlandsch Museum*, (1876), dl. 2, blz. 94.

Een letterkundig Onderhoud, in *Nederlandsch Museum*, (1876), dl. 2, blz. 222-227.

1877

Waarheid in de Kunst, in *De Toekomst*, vóór 1877 (6).

Tranen in de Kerk en Waarheid in de Kunst, in *Jaarboek van het Willems-fonds van 1877* (7).

Nieuwjaarsbezoeken op het dorp, in *Jaarboek van het Willems-fonds voor 1878*, Gent, W. Rogghé, 1877, blz. 1-22.

Bloemengeschenken, in *Nederlandsch Museum*, (1877),
dl. 2, blz. 297-313.

1878

Nieuwjaarsbezoeken op het Dorp, in *Willems'-Fonds
Volks-Almanak voor 1878*, Gent, E. Todt, 1878, blz.
1-23 (8).

1880

*Een Holsteinsche Jongen (Naar het Platduitsch van
Klaus Groth)*, in *Nederlandsch Museum*, (1880), dl. 2,
blz. 174-268.

1881

Polydoor en Theodoor, in *De Gids*, XXXXV (1881),
dl. 2, blz. 282-323.

De gemeente betaalt niet meer, in *Jaarboek van het
Willems-fonds voor 1882*, Gent, J. Vuylsteke, 1881,
blz. 1-4.

1882

Het Hoofd van 't Huis, in *De Gids*, XXXXVI (1882),
dl. 1, blz. 34-108.

Witen Slachters (Naar het Platduitsch van Klaus Groth),
in *Nederlandsch Museum*, (1882), dl. 2, blz. 316-348.

1883

De Troon van Engeland, in *De Gids*, XXXXVII (1883),
dl. 4, blz. 361-388.

1884

Boekbespreking van *Louwerse, Voor de Kinderkamer,
een geïllustreerd maandblad voor het kleine volkje*, in
De Toekomst, (1884), blz. 152-154.

De Kern, in *Eigen Haard*, (1884), blz. 10, 20, 33, 48,
58, 72, 82, 96, 108 en 121 (9).

* *Bij het graf van den heer Heremans*, in *In Memoriam
J.F.J. Heremans, 27 januari 1825 - 13 maart 1884*, Gent
Ad. Hoste, z. j. (1884), blz. 76-77.

1886

Charlotte, in *De Gids*, L (1886), dl. 1, blz. 454-466.

* (Met muziek van G. Antheunis) : *Grootmoeders Por-
tret*, in *De Toekomst*, (1886), blz. 371.

Een vonkje van genie, in *Nederland*, (1886), dl. 1, blz.
357-396.

1887

Een wereldlijk hospitaal, in *Nederlandsch Museum*, (1887),
dl. 2, blz. 47-66.

Op Bovegem, in *De Gids*, LII (1888), dl. 2, blz. 1-85.

Het Land der Verbeelding, in *Eigen Haard*, (1888), blz.
65, 77, 89, 101, 113 en 125.

Eene catholieke processie in Hannover, in *Nederlandsch
Museum*, (1888), dl. 2, blz. 5-13.

*Uit : Een winter in het Zuiderland (Ter pers). Vierde ka-
pittel*, in *Nederlandsch Museum*, (1888), dl. 2, blz.
228-235.

A.P. Samien (pseudoniem van V. Loveling) (10) : *Een staaltje van boerenspraak*, in *Nederlandsch Museum*, (1888), dl. 1, blz. 106-115.

1890

Een dure eed. Eerste deel, in *De Gids*, LIV (1890), dl. 1, blz. 415-502.

Een dure eed. Tweede deel, in *De Gids*, LIV (1890), dl. 2, blz. 1-74.

Een Boom, in *Het Leeskabinet*, vóór of in 1890, tevens verschenen ter gelegenheid van de kroning van Koningin Wilhelmina bij Veen, Amsterdam (11).

1891

Idonia, in *Eigen Haard*, (1891), blz. 1, 17, 33, 49, 65, 81, 97, 113, 129 en 145.

Het Vaderland, in *Het Leeskabinet* (1892) (12).

Antipoden, in *Het Leeskabinet*, januari (1892) (13).

De "Conferring of Degrees" te Cambridge, in *Nederlandsch Museum*, (1892), blz. 313-320.

1893

Een Idylle (I), in *De Gids*, LVII (1893), dl. 1, blz. 1-45.

Een Idylle (II), in *De Gids*, LVII (1893), dl. 2, blz. 217-264.

Een Stierengevecht, in *Nederland*, (1893), dl. 3, blz. 377-398.

1894

Pianospel, in *Eigen Haard*, (1894), blz. 225-227.

De bruid des Heeren, in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*, (1894), dl. 8, blz. 131-167, 249-280, 361-390.

Het Paardewijden, in *Volkskunde*, VII (1894) (14).

1895

Mijnheer Connehaye, in *Eigen Haard*, (1895), blz. 1, 17, 33, 49, 65, 81, 97, 113, 129, 145, 161, 177 en 193.

Contrasten, in *Elsevier's Geïllustreerd Maandschrift*, (1895) blz. 81-86 (15).

1896

Zondagmorgen in Engeland, in *Het Leeskabinet*, (1896) (13).

Onze Idealen, in *Nederland*, (1896), dl. 1, blz. 3-43.

Dierenbescherming, in *Nederland*, (1896), dl. 2, blz. 352-356.

Vlug geschetst : Aan de Zeekust, in *Nederland*, (1896), dl. 3, blz. 242-249.

1897

De Vreemdelingen herbergen, in *Eigen Haard*, (1897), blz. 10.

Grote Manoeuvres, in *Eigen Haard*, (1897), blz. 129, 145, 161, 177, 194, 209, 225 en 241.

De Wonderboon, in *Nederland*, (1897), dl. 2, blz. 91-101.

Volksuitdrukkingen en toegepaste Volksgeneeskunde, in *Volkskunde*, X (1897-98), blz. 98-101.

De Stalkaars, in *Volkskunde*, X (1897-98), blz. 180-182.

Treze de Waarzegster, in *Volkskunde*, X (1897) (16).

Contrasten : Baron en Baronesken, in *Het Leeskabinet*, LXV (1898), januari, 15 blz. (12).

Contrasten, in *Het Leeskabinet*, LXV (1898), blz. 14-29.

De Pelgrim, in *Volkskunde*, XI (1898-99), blz. 57-59.

Hertrouwen, in *Volkskunde*, XI (1898-99), blz. 159-170.

1899

Kijkjes in de Huizen : Twee Dronkenlui, in *Eigen Haard*, (1899), blz. 49, 65, 81 en 97.

Stockvisch eten, in *Volkskunde*, XII (1899-1900), blz. 97-101.

Melk te drinken geven, in *Volkskunde*, XII (1899-1900), blz. 167.

Meesterschap, in *Wilhelmina-Album*, 1899, (17).

1900

Het Lot der Kinderen, in *Eigen Haard*, (1900), blz. 401, 417, 433, 449, 465, 481, 497 en 513.

De Doghond, in *Het Leeskabinet*, LXVII (1900), blz. 31-36.

Een zonnestraal bij regendag, in *Het Leeskabinet*, LXVII (1900), blz. 97-112.

Eene Parel op het Oog, in *Volkskunde*, XIII (1900-1901), blz. 14-19.

Van de schoone Visioene, in *Volkskunde*, XIII (1900-1901), blz. 161-168.

Vrijheid-Blijheid, in *Nederland*, (1900), dl. 1, blz. 173-208.

1901

Een Gulliver en Lilliputters, in *Het Leeskabinet*, december (1901) (13).

Wintergezichten, in *Nederland*, (1901), dl. 2, blz. 215-219.

Menschenzalf, in *Volkskunde*, XIV (1901-1902), blz. 25-28.

Verleid worden, in *Volkskunde*, XIV (1901-1902), blz. 144-148.

1902

Kijkjes in de Huizen : Jonggezellen Levens, in *Eigen Haard*, (1902), blz. 593-596, 609-612 en 625-629.

Stonehenge, in *Het Leeskabinet*, (1902), blz. 127-131.

Boerenidylletje, in *Nederland*, (1902), dl. 3, blz. 115-125.

1903

Naar 't leven afgekeken, in *Eigen Haard*, (1903), blz. 780.

Stoombootindrukken : Dames uit den Harem, in *Nederland*, (1903), dl. 1, blz. 153-163.

De Twistappel, in *Nederland*, (1903), dl. 3, blz. 65-125, 177-245 en 281-332.

Slechte boeken, in *Volkskunde*, XV (1903), blz. 148-153.

Stoombootindrukken, in *Het Leeskabinet*, april (1903) (13).

1904

Stoombootindrukken : Een Terechstelling aan Boord, in *Nederland*, (1904), dl. 3, blz. 377-381.

1905

Bella en Sieska, in *Europa*, (1905), blz. 1-14.

Erfelijk belast. I, in *De Gids*, XXIII (1905), dl. 3, blz. 363-422.

Erfelijk belast. (Slot), in *De Gids*, XXIII (1905), dl. 4, blz. 1-65.

Stoombootindrukken : Never quite happy, in *Nederland*, (1905), dl. 1, blz. 3-8.

Tamboer, in *Nederland*, (1905), dl. 3, blz. 377-398.

Herinneringen uit mijn Kindertijd. Perrico en Grootmoeder Tonia, in *De Vlaamsche Gids*, I (1905), blz. 307-315.

1906

Milan van Servië, in *Groot-Nederland*, (1906), dl. 2, blz. 139-148.

Opzoekingen naar oude liedjes, in *Groot Nederland*, (1906), dl. 2, blz. 512-544.

Stoombootindrukken : In den Indischen Oceaan : Kleine Erik, in *De Vlaamsche Gids*, II (1906), blz. 503-510.

1907

Louis Bonheyden (pseudoniem van C. Buysse en V. Loveling) : *Levensleer*, in *Groot-Nederland*, (1907), dl. 2, blz. 365-404, 489-539 en 630-686.

Herinneringen aan personen, in *Nederland*, (1907), dl. 2, blz. 3-15.

Zermatt, in *Nederland*, (1907), dl. 2, blz. 121-139.

Nopken, in *De Vlaamsche Gids*, III (1907), blz. 229-241.

1908

Louis Bonheyden (pseudoniem van C. Buysse en V. Loveling) : *Levensleer (Slot)*, in *Groot Nederland*, (1908), dl. 1, blz. 163-208.

Een Soirée bij Busken Huet en een Receptie bij Victor Hugo, in *Groot Nederland*, (1908), dl. 1, blz. 467-482.

1909

Plaatje Mulderman, in *Nederland*, (1909), dl. 1, blz. 361-372.

De Stromboli. Stoombootindrukken, in *De Vlaamsche Gids*, V (1909), blz. 105-108.

1910

Bina, in *Groot Nederland*, (1910), dl. 2, blz. 428-476.

Madame Barré, in *Nederland*, (1910), afl. 2, blz. 121-141.

Meester Neirinck, in *De Vlaamsche Gids*, VI (1910), blz. 310-319.

1911

Peetje Girre, in *Nederland*, (1911) (13).

1912

Te Sint-Hubert, in *De Vlaamsche Gids*, VIII (1912), blz. 500-515.

1913

Eene Terugkomst, in *Nederland*, (1913) (18).

Drie kleine Schetsen, in *Groot Nederland*, (1913), dl. 2, blz. 125-132.

1914

Kleine Schetsen, in *Groot Nederland*, (1914), dl. 1, blz. 682-689.

Indrukken : Een Duitsch bestedelingenhuis, in *Zondagsblad, bijblad van "Vooruit"*, II (14 mei 1914), nr. 3, blz. 21-22.

1915

Stoombootindrukken : In den Indischen Oceaan : Kleine Erik, in *Zondagsblad, bijblad van "Vooruit"*, I (1915), nr. 2, blz. 10-12 (19).

Baron en Baronesken, in *Zondagsblad*, I (1915), nr. 15, blz. 115-116 en nr. 16, blz. 123-125.

Harem-Dames, in *Zondagsblad*, I (1915), nr. 33, blz. 259 (21).

De dichter, in *Zondagsblad*, I (1915), nr. 45, blz. 357.

1916

Oude Lastdieren, in *Zondagsblad*, I (1915-1916), nr. 47, blz. 371-373 (22).

Indrukken : Het Korenwegetje, in *Zondagsblad, bijblad van "Vooruit"*, II (1916-1917), nr. 12, blz. 93-94.

1920

Een Karmelietes, in *Groot Nederland*, (1920), dl. 2, blz. 609-632.

1921

Ida Walgraeve, in *M. Basse, Het Aandeel der Vrouw in de Nederlandsche Letterkunde*, Gent, Ad. Hoste, 1921, dl. 2, blz. 78 (geschreven op ca. 10-jarige leeftijd).

Naard, in *M. Basse, Het Aandeel der Vrouw in de Nederlandsche Letterkunde*, Gent, Ad. Hoste, 1921, dl. 2, blz. 77 (geschreven op 8-jarige leeftijd) (fragment).

In Oorlogsnood. (Een fragment), in *Dietsche Warande en Belfort*, XXI (1921), dl. 1, blz. 273-279, 417-438 en 594-605.

Herinneringen uit mijn Kindertijd. Florence Schoor, in *Groot Nederland*, XIX (1921), dl. 2, blz. 576-618.

1922

Het Onze Vader, in *Bijvoegsel bij "Dietsche Warande en Belfort"*, nr. 8, augustus 1922.

Dat Peperboomke, in *Groot Nederland*, XX (1922), dl. 1, blz. 257-260.

Op Sprietkasteel. Een menschenleven, in *Groot Nederland*, XX (1922), dl. 2, blz. 29-56.

In Oorlogsnood, in *De Vlaamsche Gids*, XI (1922-23), blz. 27-47, 113-116 en 327-339.

1923

Wat zei die blik ?, in *Groot Nederland*, XXI (1923), dl. 2, blz. 641-643.

1949

Herinneringen aan Frans Rens, (Een onuitgegeven tekst bezorgd door G. Schmook) in *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal en Letteren*, (1949), blz. 87-137.

J. LUYSSAERT
Landegem

NOTEN

- (1) V. LOVELING, *Herinneringen*, bijeengebracht en ingeleid door Antonin van Elslander, Hasselt, 1967, blz. 21.
- (2) De vierde vermeerderde druk bevat alleen novellen van Virginie Loveling.
- (3) Posthuum uitgegeven door M. BASSE.
- (4) In zijn studie *De "Biografie" van Virginie Loveling*, in *Studia Germanica Gandensia*, 1963, blz. 111, schrijft Prof. Dr. A. VAN ELSLANDER dit gedicht toe aan V. Loveling.
- (5) Het gedicht *Moeders Kruisken* verscheen op 5 mei 1853 in *De Broedermin*, VI (1853), nr. 128 en was ondertekend "Virginie".
- (6) Vermeld door M. BASSE, *Het Aandeel der Vrouw in de Nederlandsche Letterkunde*, Gent, 1921, dl. 2, blz. 119; ik heb het artikel in geen enkel nummer van *De Toekomst* terug kunnen vinden.
- (7) M. BASSE, *o.c.*, dl. 2, blz. 119; niet teruggevonden in het *Jaarboek*.
- (8) Ook verschenen in het *Jaarboek van het Willemsfonds voor 1878*.
- (9) In 1897 in boek verschenen onder de titel *Madeleine* (M. BASSE, *o.c.*, dl. 2, blz. 162).
- (10) Volgens P. DE KEYSER, *Virginie Loveling als Folkloriste*, Gent, 1943, blz. 16.
- (11) M. BASSE, *o.c.*, dl. 2, blz. 127 geeft deze aanwijzing; ik heb het werk niet terug kunnen vinden.
- (12) Vermeld door M. BASSE, *o.c.*, dl. 2, blz. 127; ik heb dat nummer niet teruggevonden.
- (13) Ik heb de novelle alleen in een overdruk terug kunnen vinden, waarop alle verdere bibliografische gegevens ontbreken.
- (14) Alleen in overdruk teruggevonden; 1895 is de datum van het beëindigen van het handschrift.
- (15) Volgens P. DE KEYSER, *o.c.*, blz. 27. Ik heb de tekst alleen in een overdruk teruggevonden, zodat andere bibliografische

gegevens ontbreken.

- (16) Volgens P. DE KEYSER, *o.c.*, blz. 27; niet teruggevonden.
- (17) Vermeld door M. BASSE, *o.c.*, dl. 2, blz. 135; ik heb het boek niet terug kunnen vinden.
- (18) Volgens M. BASSE, *o.c.*, dl. 2, blz. 121; ik heb dat nummer van *Nederland* niet teruggevonden.
- (19) Reeds in 1906 verschenen in *De Vlaamsche Gids*.
- (20) In 1898 verschenen in *Het Leeskabinet*.
- (21) In 1903 verschenen in *Nederland*.
- (22) De tekst verscheen vroeger in *Het Leeskabinet*. Dhr. A. Janssens bezit in zijn Museum "Rietgaverstede" een overdruk uit *Het Leeskabinet*, waarop de schrijfster wijzigingen aanbracht om de tekst voor het *Zondagsblad* persklaar te maken.